

Filosofická fakulta University Karlovy

Ústav hospodářských a sociálních dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Veronika Němcová

Společnost na Hlučínsku mezi dvěma světovými válkami

Formování národní identity na příkladu školství

Society in the Hlučín region between the two World Wars

National identity forming exemplified by the educational system

Praha 2014

vedoucí práce: Mgr Matěj Spurný, PhD.

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Prof. PhDr. Josefu Jařabovi, CSc. a oběma jeho synům za inspiraci a všestrannou pomoc.

Dále patří moje díky vedoucímu práce, panu Mgr. Matěji Spurnému, Ph.D. za cenné rady, uklidňující vliv a psychickou podporu.

Pracovníkům Zemského archivu v Opavě, zejména panu Mgr. Zdeňku Kravarovi, Ph.D. za nebývalou vstřícnost, trpělivost a ochotu.

Panu Mgr. Metoději Chrásteckému, řediteli Muzea Hlučínska, za užitečné tipy.

Panu PhDr. Jaromíru Mrňkovi za obětavou pomoc při odstraňování začátečnických chyb a bezprecedentní nasazení v několika posledních dnech před odevzdáním práce.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat svým blízkým za to, s jakým humorem, tolerancí a nadhledem snášeli jisté jevy v mém chování, doprovázející vznik této práce, například častou duševní nepřítomnost, stupňující se problém samomluvy, velké hromady nevyžehleného prádla a podobně.

Děkuji též svému psovi Bertíkovi za to, že se v posledních dnech před odevzdáním práce vyrovnal s tvrdou realitou zkrácených vycházek a během psaní na mě ani příliš neštěkal.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou/rigorózní/dizertační práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: _____

podpis autora: _____

Abstrakt

Bakalářská práce *Společnost na Hlučínsku mezi dvěma světovými válkami / Formování národní identity na příkladu školství* zpracovává téma boje o národní identitu tohoto specifického kraje s výrazně odlišnou historií, než jaká potkala ostatní části nově vzniklé Československé republiky. Pokouší se nastínit vývoj česko-německých národnostních střetů v letech 1920-1938 a ukazuje, že tyto střety spíše než skutečný zájem místního obyvatelstva upřednostňovaly národnostní a strategické zájmy vlastní. Z obecnějšího perspektivy specifické situace Hlučínska v ekonomické, politické a náboženské oblasti vyzdvihuje jako dominantní pole střetu školství a s ním spojené usilování o jazykovou hegemonii. Nastihuje podmínky a souvislosti, které měly zásadní vliv na formování národní identity hlučínského regionu.

Klíčová slova: Dějiny Československa, regionální historie, národní identita, Hlučínsko 1920 až 1938, připojení Hlučínska, česko-německý nacionalistický boj, české a německé školství, Moravci, loajalita

Abstract

The bachelor thesis *Society in the Hlučín region between the two World Wars / National identity forming exemplified by the educational system* deals with the theme of national identity of this specific region whose history was very different from that of the rest of the newly formed Czechoslovak Republic. It attempts to illustrate the development of local ethno-national tensions from 1920 to 1938 while demonstrating that these conflicts were driven more by general national and strategic interests than on real interests of the local population. From the broader perspective of the specific situation of the Hlučín region in the economic, political and religious sphere the thesis highlights the educational system as a key area of conflict, linked to the efforts to achieve linguistic hegemony. It describes the conditions and context that exercised a profound influence on national identity forming in the Hlučín region.

Key words: Czechoslovak history, regional history, national identity, Hlučín region 1920-1938, incorporation of Hlučín region, Czech-German nationalistic struggle, Czech and German history, „Moravec“ identity, loyalty

Obsah

1. Úvod	7
1. 2 Z periferie rakouské na periferii pruskou a nakonec československou	7
1. 2 Otázky a teze	10
1. 2 Současný stav historického bádání	12
2. Hlučínsko mezi dvěma světovými válkami	14
2. 1 Sjednocení nebo okupace?	14
2. 2 Sčítání lidu	17
2. 3 Církev	23
2. 4 Spolkový život	26
2. 5 Hospodářství	28
2. 5. 1 Pozemková reforma	28
2. 5. 2 Nezaměstnanost	30
3. Školství	34
3. 1 Nový vyučovací jazyk a první protesty	34
3. 2 Posílání hlučínských dětí do německých škol v Opavě	36
3. 3 Privatunterricht	40
3. 4 Tahy a protitahy	43
3. 6 Radikální opatření české strany proti německým snahám ve školství	48
3. 7 Lex Uhlíř	50
3. 8 Poslední snaha	54
3. 9 Rozšiřování sítě českých škol	56
3. 10 Resumé osmnáctiletého souboje o české školství na Hlučínsku	61
4. Závěr	64

Použité prameny a literatura	70
Archivní prameny.....	70
Periodika.....	70
Audiovizuální prameny.....	70
Elektronické prameny	70
Literatura	71
Přílohy	73
Seznam příloh.....	73
Mapy.....	74
Fotografie.....	76

1. Úvod

1. 2 Z periferie rakouské na periferii pruskou a nakonec československou

V turistických prospektech bývá Hlučínsko prezentováno jako krajina úrodných lánů, zelených lesů a vodních ploch, které se nacházejí mezi řekami Opavou a Odrou, v blízkosti měst Opava a Ostrava. Tento malebný kout České republiky je prý obýván lidem s nezaměnitelnou mentalitou, kteří si říkají Moravci. S tím nelze než souhlasit. Jedinečnost této oblasti se však neodráží jen v mentalitě místních obyvatel, ale v celé její staleté historii. A nebo je právě historie hlavní příčinou této nezaměnitelné jedinečnosti?

Prvním dokladem zvláštností místního kraje se může stát návštěva hlučínských hřbitovů. Kombinace českých příjmení s výrazně německými křestními jmény na náhrobcích je zde velmi charakteristická a dává v některých případech vzniknout na vnitrozemské poměry skutečně originálním spojením typu Reinhard Večerek či Gerhard Peterek, která zároveň leccos vypovídají o historii tohoto regionu, jež formovala nejen mentalitu jeho obyvatelstva, ale i celkovou identitu tohoto na české poměry ojedinělého kraje.

Podobně specifické rysy, i když na první pohled méně nápadné, vykazuje dialekt češtiny, jímž se Moravci navzájem dorozumívají: *"Je to slezské nářečí, okrajové nářečí českého jazyka a velmi archaické nářečí. Naši lidé tomu říkali "po našemu"¹*, vysvětluje místní rodák, dnes významný brněnský jazykovědec a dialektolog Prof. Rudolf Šrámek. Stejně tak je součástí hlučínského nářečí řada německých slov, a to v míře, která je pro české země neobvyklá. Ona archaičnost dialektu "po našemu" naznačuje jistou komplikovanost vztahů mezi českými zeměmi a oním nevelkým územím mezi Opavou a Ostravou. Přítomnost německých prvků pak dokládá výlučný vztah této oblasti k Německu. Vliv střetávání těchto dvou aspektů na identitu Hlučínska se však v posledních téměř tři sta letech odrážel i v mnoha dalších oblastech. Vztahy Hlučínska k českým zemím a Německu se vyvíjely v mnoha směrech dramaticky a přinesly této oblasti řadu zvrátů a problematických změn.

Hlučínsko patřilo tradičně k českým zemím, nejprve jako součást markrabství moravského, později bylo přičleněno k Opavskému knížectví (1377). Zlom v přirozeném vývoji však přišel s výsledky I. Slezské války v roce 1742. Rakousko v čele s Marií Terezií tehdy ztratilo ve prospěch Pruska většinu Slezska, včetně budoucího Hlučínska.

¹ Muzeum Hlučínska, audiovizuální archiv k výstavě *Kdo jsou lidé na Hlučínsku?* (2014), Vzpomínky pamětníků, Prof. PhDr. Rudolf Šrámek CSc.

V následujících 178 letech pak procházela tato oblast zcela odlišným vývojem, než české země a hledala si složitě svůj vztah k nové vládnoucí mocnosti a s ní i k nové identitě.

Zpočátku byla tento zcela okrajový region pouhou oblastí pro další přísun daní a vojáků do pruské armády. Jinak pruské království o nově nabytou oblast přílišný zájem nejevilo. Pod osvícenským panovníkem Fridrichem II. nebyl ani germanizační tlak ještě tolik tíživý, souvisel spíše s integračním úsilím a byl pouze natolik silný, nakolik to vyžadovaly podmínky tehdejší správy území. Se zrušením nevolnictví a zpočátku velmi nedůsledným zaváděním povinné školní docházky, se sice stávala výuka němčiny ve slovanských částech pruské říše stále více žádoucí, na učitele v těchto oblastech byl však kladen zároveň požadavek, aby znali kromě němčiny také mateřštinu svých svěřenců. To samozřejmě nebyl projev tolerance a respektu k národnostním slovanským menšinám, ale komunikační nutnost. Tehdejší oblast, kterou známe dnes jako Hlučínsko, byla totiž německá pouze z úředního hlediska, ale ve své podstatě zůstávalo místní obyvatelstvo minimálně z jazykového hlediska němčinou téměř nedotčeno. Pokračující liberalizace během vlády Fridricha Viléma IV. dala na Hlučínsku dokonce vzniknout v roce 1846 slabikáři v moravštině, což postavení místního dialektu ještě upevnilo. Jeho autorem byl vlastenecký kněz a lokální národní buditel Cyprián Lelek, který patřil k velmi nepočetné elitě této oblasti. I díky němu se germanizaci místních obyvatel podařilo na několik desítek let ještě zabránit. Jeho slabikář byl v tomto regionu používán až do roku 1873.

To už však byl v plném proudu "kulturní boj"² pruského kancléře Otty von Bismarcka, tedy boj proti římskokatolické církvi, potažmo proti slovanským menšinám, který vedl k rychlé výměně Lelkovy čítanky za čítanku německou. Přinesl také zostřený tlak na „páteř“ hlučínské identity, moravské katolické duchovenstvo. Nebylo tedy překvapením, že o další dva roky později germanizační nápor učinil přítrž také dosud tolerované praxi výuky náboženství v mateřštině. Katoličtí Moravci z kraje mezi řekami Opavou a Odrou začali být vystavováni systematickému tlaku, aby se z okrajové národnostní menšiny stali plnohodnotnými občany progresivního a prudce se vyvíjejícího se Pruska.

Odolal-li přesto v následujících 45 letech dialekt "po našem" systematickému vlivu německojazyčného

školství, měla na tom velkou zásluhu především římskokatolická církev. Oblast dnešního Hlučínska byla totiž od roku 1063 nepřetržitě součástí olomoucké arcidiecéze, a to se nezměnilo ani po připojení tohoto regionu k Prusku. Tento fakt, spolu se skutečností, že

² Suchánek, Drahomír: Bismarckův kulturní boj - kořeny, příčiny, souvislosti, in: Historický obzor VII. - VIII. 2000

naprostá většina obyvatel tohoto kraje byla katolického vyznání, vytvářelo zdejším katolickým kněžím výjimečné možnosti, jak čelit Bismarckovu "kulturnímu boji". Ve snaze udržet katolický charakter kraje, uchýlil se zdejší klérus k podporování moravštiny, protože podpora menšinové národní identity byla zároveň hrází pro snahu o protestantizaci. A tak se nejvýraznějšími propagátory moravštiny stali právě hlučínští kněží, počínaje již zmíněným Cypriánem Lelkem, přes Josefa Ottawu, spoluzakladatele Katolických novin pro lid moravský v pruském Slezsku (zal. 1893), Huga Stankeho, který bojoval coby poslanec na říšském sněmu za opětovné zavedení moravštiny do místních škol (marně), až po Josefa Hlubka, vydavatele mešních kancionálů v moravštině. Na počátku 20. století se tak stal kostel posledním oficiálním ostrůvkem na území dnešního Hlučínska, kde bylo možno používat moravštinu ve společenském kontaktu, jakkoliv i sem postupně pronikal německý kulturní vliv.

Klíčový obrat do vývoje v této oblasti přinesl závěr 1. světové války. Když na Versailleské mírové konferenci rozhodovali váleční vítězové o novém uspořádání Evropy, byla veškerá vina za rozpoutání válečného konfliktu svalena na poražené: Německé císařství a Rakousko-Uhersko. A ti také museli nejvíc zaplatit. Německo ztratilo kromě kolonií také značnou část území ve prospěch okolních států. Bylo to například Alsasko-Lotrinsko, které připadlo Francii, Severní Šlesvicko, které získalo Dánsko nebo Poznaňsko, Horní Slezsko a západní Prusko, jež přešlo do polských rukou. K těmto sporným územím se přidala také jižní část Ratibořska, pozdější Hlučínsko. O něj projevil zájem jižní soused. Zbrusu nová Československá republika, vzniklá na troskách Rakouska-Uherska, definitivně připojila s požehnáním svých vítězných ochránců v čele s Francií, území jižního Ratibořska na základě zákona č. 76 ze dne 30. 1. 1920.³

Argumentace československých zástupců, předcházející této inkorporaci, plně využívala dobově populární ideu sebeurčení národů. Opírala se přitom o slovanský původ obyvatel Hlučínska a o skutečnost, že si i přes 178 let odloučení uchovali český dialekt zvaný "po našemu" spolu s archaickými zbytky české, či spíše moravské kultury. Pro nově vzniklou republiku českých, slovenských, moravských, slezských a podkarpatských Slovanů jako by bylo téměř povinností zbavit „otrockých okovů“ i malé, specifické enklávy v pohraničních oblastech. V tomto směru se nabízí srovnání s územím tzv. Vitorazska⁴, které mělo sice po staletí slovanské obyvatelstvo, hovořící česky, ale tradičně přináleželo k Dolním

³ Kapras, Jan: O naše Hlučínsko, Praha 1935, s. 13

⁴ Chrástěcký, M. (uspořádal): Hlučínsko, Valticko, Vitorazsko, Muzeum Hlučínska 2008

Rakousím. Obě oblasti spojoval nejen silný katolický duch, používání češtiny či moravštiny jako domácího a většinou i náboženského jazyka, ale také vnímání vlastní sounáležitosti s Německem (Hlučínsko) či Rakouskem (Vitorazsko), pro novodobé české nacionalistické ideje zřejmě poněkud nepochopitelné. Ze strategického hlediska šlo o nárazníková pásma, která měla v jistém smyslu bezpochyby vojenský význam, strategické se však jeví pro nově vzniklou republiku snad především z dopravního hlediska.

Německo, připravené Versailleským mírem o 13% svého území s 6,5 mil. obyvatel, nevnímalo poválečný postup vítězných mocností ani jako spravedlivý nebo přijatelný, ani jako udržitelný. To se projevilo i na Hlučínsku, které vyklízeli němečtí představitelé jen velmi neochotně a navíc s příslibem pokud možno brzkého návratu. Do budoucna samozřejmě neměli zástupci německých zájmů v úmyslu československé vládě cokoliv usnadňovat.

Lehce nastíněná výchozí situace rozložení sil a zájmů na Hlučínsku v období vzniku Československa skrývala velmi problematický a konfliktní potenciál, který se měl v následujících letech plně rozvinout.

1. 2 Otázky a teze

Specifická vývojová cesta hlučínských Moravců vytvořila v rámci českých zemí fenomén, který stojí za pozornost. Předkládaná práce se bude zabývat otázkou, jakým způsobem se formovala národní identita obyvatel Hlučínska v letech 1920 - 1938, kdy zde eskaloval konflikt českého a německého nacionalismu. Pokusí se zrekonstruovat způsoby interakce tří stran v konfliktu zúčastněných, které byly propleteny sítí vzájemných vztahů a na pozadí tohoto spletence doufá v zachycení obrysů nejednoznačné a těžko postižitelné národní identity hlučínských Moravců. Předmětem zájmu bude také otázka, zda měl jejich neexpanzivní zemský patriotismus v daném místě a čase, ve stínu agresivnějších nacionalistických programů, vůbec šanci na přežití a uplatnění.

Celá situace identitotvorných vlivů ve sledovaném období připomíná tříhlasou fugu, hudební polyfonní útvar. Polyfonní hudba je založena na myšlence, že každý ze vzájemně rovnocenných hlasů má svoji melodii, ale teprve dohromady tvoří harmonii.⁵ Podobným způsobem je možné pohlížet na proces tvorby národní identity hlučínských Moravců ve

⁵ Lars von Trier: *Nymfomanka I.*, 1:35:31 nebo Smolka, Jaroslav a kol.: *Dějiny hudby*, Praha 2003, s. 220-221 Pojem *harmonie* je v předkládané práci míněn ve smyslu souzvuku, harmonie může být i disonantní.

výše vymezeném období. V duchu tohoto přirovnání by byla basová linka, základ fugy, symbolickým obrazem pro předmoderní identitu Moravců, která byla identitou "*menších či paralelně existujících skupin: rodina, vesnice, konfesijní společenství, stavovská příslušnost či regionální původ*".⁶ Druhý hlas v naší tříhlasé fuze by pak byl představován germanizačním vlivem, vrcholícím v poslední čtvrtině 19. století, kdy se zmíněnou tradiční identitou Moravců vešel do dialogu modernizační projekt, který měl předmoderní identitu Hlučičanů "*přesáhnout a pohlit*".⁷ V důsledku výše popsané specifické místní situace, ve které sehráli svou roli katoličtí duchovní, byl však celý proces nacionalizace natolik retardován, že dříve, než mohla pruská národní identita vystřídat tradiční identitu konfesijní a místní, čímž by byl proces nacionalizace obyvatelstva dokončen, nastoupil na scénu symbolický třetí hlas trojhlasé fugy, *cantus firmus*⁸. Ten by mohl představovat československý nacionalismus. Tak jako v tříhlasé fuze vzniká harmonie souhrou všech hlasů, tak také identita hlučínských Moravců vzniká ve sledovaném období teprve souhrou zmíněných tří vlivů. A stejně jako harmonie je těžko postižitelná. Čtenář této práce tedy musí, chce-li zahlédnout její obrys, podobně jako při poslechu hudby, zapojit kromě svojí inteligence také intuici a cit.

Koncept tříhlasé fugy inspiroval také výběr archivních pramenů pro tuto práci. Cantus firmus, tedy československý nacionalismus, bude reprezentován s využitím fondu Zplnomocněného komisaře republiky Československé pro Ratibořsko⁹, uloženém v opavském Zemském archivu.

Za představitele druhého hlasu fugy jsem zvolila Reinholda Weigla¹⁰, proněmeckého aktivistu, jehož pozůstalost je uložena tamtéž.

Basovou linku, neboli předmoderní charakter identity Moravců, je možné vycítit v dílech hlučínské spisovatelky Ludmily Hořké¹¹, jež zároveň postihuje ve svých povídkách i

⁶ Činátl, Kamil: Palackého dějiny a historická paměť národa, in: Dějiny - Teorie - Kritika, 1/2009

⁷ Činátl, Kamil: Palackého dějiny a historická paměť národa, in: Dějiny - Teorie - Kritika, 1/2009

⁸ Lars von Trier: Nymfomanka I., 1:35:31 nebo Smolka, Jaroslav a kol.: Dějiny hudby, Praha 2003, s. 220-221

⁹ JUDr. Josef Šrámek (1875, Štítina - 1937, Ostrava), od roku 1917 okresní hejtman v Opavě, po vzniku Československa byl jmenován slezským zemským prezidentem. Mezi lety 1920-1927 působil ve funkci zplnomocněného komisaře československé republiky pro Ratibořsko (neboli Hlučínsko).

¹⁰ Dr. Reinhold Weigel (nar. 1886), známý jako hlučínský proněmecký aktivista, byl původně nadučitel v Kravařích, později se stal profesorem v Ratiboři (1919-20), pravděpodobně na učitelském ústavu. Z důvodu organizování separatistické činnosti s cílem dosáhnout znovupřipojení Hlučína k Německu byl však dlouhodobě veden pod označením "na dovolení"; Od r. 1921 působil jako podpůrný komisař pro optanty z Hlučína (zajišťoval jim v Německu práci a ubytování), čelný funkcionář Reichsverband heimatliebender Hultschiner v Ratiboři, zakladatel Deutsch-Mährischen Volksbund, r. 1923 přidělen krátce k ministerstvu vnitra v Berlíně, od 1926 vládní prezident v Opoli.

¹¹ Ludmila Hořká (1892, Kravaře - 1966, Opava), vlastním jménem Marie Šindelářová, Moravci s oblibou označována jako hlučínská Božena Němcová, sběratelka hlučínských lidových písní a pohádek, publikovala

leckdy bolestný proces formování nové hlučínské identity. O zachycení současné identity Moravců s ohledem na její formování zvláště ve 20. století se pokusil Marcel Mečiar ve svojí disertační práci¹², jež mi posloužila jako jedna z inspirací při volbě tématu práce.

Předkládaná práce je členěna do dvou hlavních oddílů. V první části budou načrtnuty nejdůležitější faktory ovlivňující život na Hlučínsku ve sledovaném období a kontext, v jehož rámci se odehrávaly události, které mapuje druhá část bakalářské práce. Ta se zaměří na oblast školství, ke které jako k prostředku asimilace hlučínských Moravců obrátily většinu svojí pozornosti jak pročeští, tak proněmečtí aktivisté a proto se stane těžištěm předkládané práce.

1. 3 Současný stav historického bádání

Každý, kdo se zajímá o historii Hlučína, narazí dříve či později (ale spíš dříve) na jméno PhDr. Vilém Plaček, CSc.. Tento hlučínský historik a také celoživotní historik Hlučína, je autorem mnoha publikací o historii tohoto specifického regionu. Jeho články jako přední autority na problematiku Hlučína spolu s příspěvky další historičky zabývající se danou problematikou, Prof. PhDr. Niny Pavelčíkové, CSc., nemohou chybět v žádném sborníku či konferenci o Hlučínku. Přes jejich nesporný přínos pro mapování historie Hlučína, jsou však zároveň reprezentanty myšlenkové linie, která se vyznačuje určitými typickými způsoby interpretací novodobých dějin Hlučína. Mezi znaky této myšlenkové linie patří zejména implicitní, ale často také explicitní odsudky 1. československé republiky, týkající se celé řady oblastí. Snad se příliš nemýlím, když v tom cítím dědictví ideologie komunistického režimu, v němž oba zmínění odborníci prožili velkou část svého života. Problém, který to s sebou přináší ale podle mého názoru spočívá v tom, že ve chvíli, kdy je jedna strana jakéhokoliv konfliktu nabarvena "na černo" (Československo), musí být v zájmu zachování rovnováhy druhá strana interakce "bílá" (Hlučínsko). Tato zákonitost vede následně k tomu, že jsou hlučínští Moravci v literatuře často prezentováni jako pasivní, bezmocné a nešťastné oběti napadené agresorem, tedy 1.

v časopisech Moravec, České slovo, Náš domov aj., prozaické dílo a národopisné práce: Doma, Řeka, Bejatka, Hanysové, Dolina, Mezivodky, Bílé punčochy, Tesknice, Národopisné paběrky z Hlučína. V své tvorbě často používala autobiografických zkušeností a vzpomínek. Hranice mezi fikcí a realitou je přirozeně nejistá a nejasná, přesto nelze zpochybnit autorčinu úlohu jako mluvčí své generace.

¹² Mečiar, M.: Sociální identity autochtonních obyvatel Hlučína: mezigenerační proměny, Dizertační práce, Brno 2007

československou republikou. Jakkoliv nesporně existují fakta, která tuto interpretaci podporují, celá "černobílost" daného konceptu může navodit dojem, jako bychom měli tu čest spíše s legendistickou literaturou než s čímkoliv jiným. Začne-li se tedy člověk zabývat tematikou Hlučínska a seznámí se s tímto autoritativním (a domnívám se, že také obecně dobře přijímaným) proudem interpretace jeho dějin, stojí před dvěma možnostmi. Buď přijme z úcty k dílu Viléma Plačka a jeho následovníků i jeho podle mého názoru zastaralé interpretace a nebo začne přemýšlet.

Reprezentantem druhé volby je, myslím, Prof. PhDr. Milan Myška, DrSc., dr. h. c., který si sice zvolil za těžiště svého zájmu zejména celý moravskoslezský region s důrazem na hospodářské dějiny Ostravy, nicméně s problematika samotného Hlučínska mu též nezůstala cizí. Ve svém článku *Zápas Čechů o Hlučínsko*¹³ zohledňuje skutečnosti, jež mohou nabourat autoritativní interpretaci tím, že zpochybňují tezi plošného a jednoznačného odporu Moravců k českému prostředí. Tyto skutečnosti jiným unikly a Milan Myška, dobře si toho vědom, konstatuje: *"...tato druhá tendence byla českou historiografií posledních tří-čtyř desetiletí záměrně nedoceňována, zřejmě z jakéhosi ostychu či obavy, že bude obviněna z pěstování nacionalistických nálad."*¹⁴

Vědoma si úskalí interpretace dějin Hlučínska, bude v předkládané práci mým cílem vyhnout se jednostrannosti.

¹³ Myška, Milan: *Zápas Čechů o Hlučínsko* (před rokem 1920), Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, Praha 2000

¹⁴ Myška, Milan: *Zápas Čechů o Hlučínsko* (před rokem 1920), Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, Praha 2000, s. 258-9

2. Hlučínsko mezi dvěma světovými válkami

2.1 Sjednocení nebo okupace?

"Když se vraceli vojáci z 1. světové války, nikdo netušil, že tu jednou bude nějaké Československo. Oni se vrátili domů ještě do Německa. A najednou dva roky po skončení války, v únoru roku 1920, připochovala vojenská jednotka směrem od Kravař, od Štěpánkovic a lidé se dívali, co to jsou za uniformy, které nikdo neznal. Necháпали, co se to děje. Když se později mezi sebou bavili staří lidé, tak říkala třeba jedna tetka druhé: „Pamatuješ se v roce 1920, jak nás Češi obsadili?“ Oni to brali jako okupaci, protože nikdo se jich na nic neptal, nic se nevědělo."¹⁵

Skutečná míra neinformovanosti obyvatel Hlučínska o chystaném přičlenění k nově vzniklému Československu se však zdá být přinejmenším sporná. Zatímco československá vláda vznášela na konferenci ve Versailles svůj požadavek na přičlenění jižní části Ratibořska, tedy budoucího Hlučínska, k Československé republice, probíhala v tomto regionu kampaň zaměřená proti odtržení Hlučínska od Německa. Nejvýraznější podíl na šíření letáků, organizaci protestních shromáždění a podpisových akcí měl Deutschmährischer Volksbund v čele s Reinholdem Weigelem. Hojně používaným argumentem proněmeckých aktivistů bylo tvrzení o zhoršení hospodářského a sociálního postavení hlučínského obyvatelstva, pokud k přičlenění dojde, popřípadě docházelo k podporování již existujících obav katolicky zaměřených Moravců ze sekulárního charakteru Československé republiky. A tak nabraly místní nepokoje mnohdy až kuriózního charakteru, jako v případě skupiny hlučínských žen, které se odhodlaly žádat dopisem o podporu papeže Benedikta XV. Především zde ale Deutschmährischer Volksbund po marném úsilí dosáhnout plebiscitu, zorganizoval alespoň ve vlastní režii plebiscit dobrovolný. Ten přes veškerou problematičnost provedení (trval pouze dva dny) i absenci kontroly a dohledu (zjevně zde byly započítány i hlasy v daném momentě nepřítomných občanů Hlučínska, kteří se nacházeli za hranicemi), jakousi výpovědní hodnotu bezpochyby měl. 97,3% obyvatelstva se v něm totiž přihlásila k setrvání v Německu.

¹⁵ Muzeum Hlučínska, audiovizuální archiv k výstavě *Kdo jsou lidé na Hlučínsku?* (2014), Vzpomínky pamětníků, Bruno Krautwurst

Na území pozdějšího Hlučínska je ovšem možné zaznamenat již v průběhu 1. světové války také pročeské tendence. Milan Myška zmiňuje ve svém článku *Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920)*¹⁶ existenci dvou memorand, jejichž iniciátory byli hlučínští katoličtí duchovní.¹⁷ První z nich bylo doručeno Českému zahraničnímu komitétu v Paříži již v roce 1915. Bořutínský farář Hlubek se skupinou spřízněných kolegů v něm jasnozřivě předpokládal porážku a poválečné dělení Německa a v případě vzniku samostatného Československa žádal, aby nebylo zapomenuto při vytváření hranic na jižní část Ratibořska a Hlubčicka. Druhé memorandum z listopadu 1918 bylo také iniciováno skupinou katolických duchovních¹⁸, svoje podpisy však pod něj připojili kromě téměř všech hlučínských duchovních, včetně kaplanů, také představitelé nejrůznějších jiných profesí, například majitel obchodu s dřívím a pily Peterek z Kravař, řeznický mistr Mosler, stavební podnikatel Holuša z Dolního Benešova či někteří z místních učitelů. Toto obsáhlé memorandum, které obdržely kromě československého ministerského kabinetu také delegace Anglie, Francie a USA zasedající na pařížské mírové konferenci, obhajuje tezi o tradiční přináležitosti jižního Ratibořska k českým zemím a prohlašuje, že místní obyvatelé se cítí být Čechy. Dále zmiňuje křivdy a ústrky, které si Moravci vytrpěli od pruské vlády (zejména za světové války, jež prý přinesla Moravcům nebývale vysoké ztráty na životech v důsledku přístupu pruských nadřízených k nim) a vyjadřuje přání, aby bylo jižní Ratibořsko připojeno k Československu. Bezprostředně po skončení 1. světové války navíc na některých místech v oblasti Hlučínska docházelo ke spontánnímu zavádění češtiny do škol¹⁹, zdá se tedy, že pročeské tendence nezůstaly zcela cizí ani prostým Moravcům, či spíše jejich části.

Českoslovenští představitelé počínaje Tomášem G. Masarykem, který nárokoval připojení území jižního Ratibořska a Hlubčicka již ve svém návrhu hranic z první poloviny roku 1915, ovšem byli nuceni ze svých požadavků postupně slevovat. Zpočátku se situace zdála být slibná, Francie totiž československé územní nároky vůči Německu přijímala velmi vstřícně, ale vzhledem k tomu, že českoslovenští představitelé preferovali přednostní řešení otázky připojení Těšínska, začalo se v Paříži jednat o budoucnosti Ratibořska a

¹⁶ Myška, Milan: *Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920)*, Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, Praha 2000, s. 264

¹⁷ Obě memoranda podrobně zmínil ve své výpovědi z prosince 1920 před ratibořským landrátem Dr. Wallenkampem učitel Jiří Knappe z Kravař, v originále se nedochovala.

¹⁸ Opět se na něm podílel farář Hlubek z Bořutína, dále duchovní ze všech významějších hlučínských obcí (farář Stanke z Hlučína, Schneider z Dolního Benešova, Jurečka z Kravař) a dokonce také farář Jurečka ze Sudic, tedy obce s převahou německého obyvatelstva.

¹⁹ Myška, Milan: *Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920)*, Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, Praha 2000, s. 263

Hlubčicka teprve ve chvíli, kdy již posílili svoje pozice polští a němečtí delegáti, jejichž zájmy se na mnoha místech s československými křížily, a zejména také delegáti američtí a britští, kteří měli poněkud jiný přístup, než zástupci Francie a spíše než na historické důvody připojení kladli důraz na etnografické argumenty. Výsledkem tohoto střetu zájmů a přístupů na pařížské mírové konferenci bylo konečné připojení pouze malé části jižního Ratibořska k Československu.²⁰ Poněkud nelogicky tak zůstalo přibližně 12 500 Moravců mimo hranice československého státu (z toho 7 260 v bývalém Ratibořsku a 5 200 na Hlubčicku)²¹.

Samotné připojení tohoto nevelkého území o rozloze 316 km², definitivně přiřazeném 83. článkem versailleské mírové smlouvy, proběhlo formou vojenského záboru. Čtvrtého února 1920 byly tři nejvýznamnější hlučínské obce svědky příjezdu vojenských kolon se slavnostní hudbou v čele, odkud se paprskovitě rozprostřely mezi všech 36 obcí nového správního útvaru. Bezprostředně za nimi následovali úředníci, kteří převzali správu v jednotlivých obcích a mezi nimi zejména zemský slezský prezident Josef Šrámek, který byl pověřen vládním nařízením z 24. ledna 1920 č. 65 výkonem úřadu zplnomocněného komisaře. Z tohoto titulu byl komisař Šrámek nadřazen právě vzniklému okresnímu hejtmanství v Hlučíně a především disponoval rozsáhlými pravomocemi, kdy mohl jednat jménem vlády i jednotlivých ministerstev. Při převzetí správy nového okresu byl v Hlučíně přivítán starostou Janem Lindelem, který ho ujistil o věrnosti obyvatelstva novému státu a požádal o ochranu místní řeči a kultury.²²

Současně byly uvedeny ve známost dvě vyhlášky, svolání prezidenta republiky a vyjádření komisaře Šrámka. Obě měly v podstatě za cíl informovat obyvatelstvo, k jakému státnímu útvaru bude jeho nový region napříště patřit, zároveň ho přivítat a také snad poněkud uklidnit: *"Všichni naši úředníci znají vaši mateřskou řeč a budou pracovat pro vaše dobro bez ohledu na stav, národnost a náboženství."*²³ Komisař Šrámek neváhal připojit také drobnou výhrůžku ve formě ujištění, že proti každé eventuální snaze o podkopávání autority státu přísně zakročí.

²⁰ Všeobecná hraniční čára mezi Československem a Německem v oblasti Ratibořska vznikla prostým spojením dvou bodů na mapě (Keř a Bohumín) podle pravítka, které provedl člen francouzské mírové delegace, generál le Rond.

²¹ Myška, Milan: Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920), Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, Praha 2000, s. 262

²² Kapras, Jan: O naše Hlučínsko, Praha 1935, s. 11

²³ Proklamation des Staatsoberhauptes, Hultschiner Zeitung, 7. 2. 1920

Průvodce Hlučínskem z roku 1924 uvádí, že: *"Obyvatelstvo přijalo naše vojsko a zástupce úřadů v klidné a důstojné náladě."*²⁴ Vilém Plaček se naopak domnívá, že si drtivá většina Moravců účast na slavnostním předání do rukou nových československých správců nechala ujít²⁵ a toto své tvrzení podpírá vzpomínkami pamětníků, například Františka Onderky, jednoho z českých činitelů, který v roce 1930 napsal: *"...Šli jsme na Hlučínsko se zpěvem a našli jsme ledový chlad. Ten chlad nás zarazil, protože jsme ho ve své osvobozovací horečce nečekali. Chyběla tam strážlivost a dostatečná znalost místních poměrů i duše hlučínského obyvatelstva."*²⁶

Definitivní severní hranice Hlučínska byla stanovena mezinárodní komisí (Československo, Anglie, Francie, Polsko/Německo, Japonsko, Itálie) teprve v roce 1924, kdy tato komise svoje práci ukončila. Během tohoto procesu připadly Československu ještě dvě sporné obce, Hat' a Píšť (připojené 16. března 1923) a obce Ovsíště a Rakovec byly naopak přičleněny k Německu. Definitivní statistická podoba Hlučínského okresu v čele se zplnomocněným komisařem Šrámkem tedy vypadala následujícím způsobem: 316 km², 38 obcí, 48 005 obyvatel, z toho 82, 95% Čechů a Moravců, 16, 3% Němců a 0, 65% Poláků.²⁷

2. 2 Sčítání lidu

*"Ten lid mluví sice moravsky, ale jeho duše je odcizena, je národnostně i politicky naprosto desorientován. Mluví moravsky, ale smýšlí prusky - deutschgesinnt je terminus technicus na Hlučínsku. Tam najdete lidi, kteří neznají slova německy, jen snad grüß Gott, ale když se ho zeptáte: Jak mluvíš? Odpoví: Moravsky. A jaké jsi národnosti? Deutschgesinnt."*²⁸

Cesta ke zjištění podílu Čechů a Němců na celkovém počtu obyvatel Hlučínska nebyla nijak jednoduchá nebo přímočará. V roce 1921 proběhlo v Československu první sčítání

²⁴ Bena, Lev: Hlučínsko. Stručná informace a průvodce krajem, Brno 1924, s. 51

²⁵ Přibližný počet 2000 lidí, kteří byli přítomni slavnostnímu uvítání zplnomocněného komisaře Šrámka v Hlučíně, tvořili podle Plačka čeští občané z Opavy a Ostravy.

²⁶ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 24

²⁷ Bena, Lev: Hlučínsko. Stručná informace a průvodce krajem, Brno 1924, s. 6

²⁸ Projev senátora Václava Sladkého,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028002.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

lidu, v jehož rámci se zjišťovala také národnost obyvatelstva. Vládní moc měla pochopitelně na Hlučínsku zájem na dosažení co nejvyššího počtu československých občanů, který měl potvrdit oprávněnost připojení tohoto území k republice. Zplnomocněný komisař Šrámek vyjádřil v přípise Ministerstvu vnitřní z října 1920 tento postoj zcela jednoznačně: *"Směrnici naší při sčítání lidu musí být zajisté, aby počet příslušníků kmene československého byl co největší a tím dokumentována oproti cizině naše národní síla."*²⁹

Samotný postup při zjišťování národnosti byl upraven podle § 20 vládního nařízení č. 592 ze dne 30. října 1920, které jako hlavní kritérium stanovilo mateřský jazyk. Samotná formulace nařízení ale zněla poněkud nejasně: *"Národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž hlavním vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk."*³⁰ Slůvko "zpravidla" se následně stalo předmětem diskuze v rámci Československého statistického úřadu, až došlo k tomuto upřesnění: *"Jinou národnost, než pro kterou svědčí mateřský jazyk, lze zapsat jen tehdy, jestliže sčítaná osoba nemluví mateřským jazykem ani ve své rodině, ani v domácnosti a úplně ovládá řeč oné národnosti."*³¹ Jak §20 dále napovídá, byla navíc v celém procesu svěřena značná pravomoc sčítacím komisařům: *"Údaje o národnosti musí býti zjištěny se zvláštní svědomitostí a přesně podle pravdy. Při vyplňování sčítacích archů jest přednost domácnosti u osob, které nejsou členy jeho rodiny, povinen zapsat tu národnost, pro kterou se osoby ty samy prohlásí. Má-li sčítací komisař v příčině té pochybnosti, vyslechne tyto osoby a byla-li národnost nesprávně zapsána, podá trestní oznámení. Ve sčítacích archích smí komisař měniti údaj o národnosti jen tehdy, když jde o zřejmou nesprávnost. V tomto případě provede změnu se souhlasem osoby, o níž jde, ta pak potvrdí změnu svým podpisem."*³²

Výnosem ministerstva vnitřní bylo na Hlučínsku povoleno uvádět při sčítání národnost moravskou a zároveň tento dokument specifikoval, že má zde být sčítání provedeno pomocí tzv. popisných archů. Tyto archy měly tu zvláštnost, že je vyplňovali přímo sčítací komisaři, kterými se na Hlučínsku zpravidla stávali čeští učitelé a úředníci. Jejich úloha nebyla populární a spočívala ve vysvětlování obyvatelům Hlučínska, že "moravština" jako mateřský jazyk znamená automaticky národnost moravskou, tedy českou. Typický obyvatel Hlučínska stál v tu chvíli před dilematem. Přihlásil-li se k národnosti české, bylo tím zpochybněno jeho právo na možnost volby německých škol. Uvedl-li však národnost

29 Bubeník, J.-Křesťan, J.; Zjišťování národnosti jako problém statistický a politický (zkušenosti ze sčítání lidu za první republiky), in: *Paginae Historie 1995/3* (Sborník Státního ústředního archivu v Praze), str. 127

30 Plaček, Vilém: *Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938*, Háj ve Slezsku 2007, s. 44

31 Plaček, Vilém: *Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938*, Háj ve Slezsku 2007, s. 44

32 Bubeník, J.-Křesťan, J.; Zjišťování národnosti jako problém statistický a politický (zkušenosti ze sčítání lidu za první republiky), in: *Paginae Historie 1995/3* (Sborník Státního ústředního archivu v Praze), str. 120

německou, i přes to, že jeho rodným jazykem byla moravština, vystavil se obvinění z vědomého uvedení nesprávných údajů. To bylo samozřejmě trestné a postihy se pohybovaly od pokut mezi v řádech desítek až desítek tisíc korun až po uvěznění max. na 3 měsíce. Za těchto okolností se, jak je patrné z výše uvedených výsledků, většina obyvatel Hlučínska rozhodla z pohledu československých úřadů "správně". K československé národnosti se oproti očekávání zejména německých publicistů, přihlásila většina obyvatel Hlučínska, tedy 82, 95%, zatímco k národnosti německé jen 16, 3%.

Atmosféru druhého sčítání lidu, které proběhlo v roce 1930, trefně postihl článek v periodiku *Náš domov*:

*"Je přece známo, že se z Hlučínska odstěhovalo 5000 optantů, takže vlastně zůstala jen malá hrstka skutečných Němců. Mnozí tvrdí, že jsou sice Moravci, ale "Deutschgesinnt". Ale pro pana Jana, kdo se jich na to bude při sčítání lidu ptát? Tam rubriky Gesinnung (smýšlení) nebude."*³³

Kritéria určování národnosti zůstala ve srovnání s prvním sčítáním také napodruhé stejná, pojmy "národnost" a "mateřská řeč" tak téměř splynuly. Subjektivní národní vědomí bylo vzato v úvahu pouze v případě bilingvních osob a Židů. Asi se již nedozvíme, do jaké míry se dvojjazyčnost týkala obyvatel Hlučínska, státní úředníci ovšem myšlenku, že by Hlučičané mohli do této kategorie spadat, vůbec nepřipustili. Sčítání lidu z roku 1930 však přineslo oproti těm předešlým také jednu inovaci, která spočívala ve faktu, že bylo Hlučínsko zařazeno mezi regiony, kde se ještě vyskytuje analfabetismus.³⁴ To dalo sčítacím komisařům nejen možnost, ale také povinnost vyplňovat sčítací formuláře za tyto údajně negramotné občany. Takové nastavení podmínek dává tušit, že vyplňování formulářů doprovázel nátlak a manipulace ze strany úřadů, jakkoliv policejní šetření četnické stanice v Ludgeřovicích žádné "netaktní" jednání sčítacích komisařů nezaznamenalo.³⁵ Zpráva ludgeřovické policejní stanice Zemskému četnickému velitelství v Brně z 5. prosince 1930 naopak uvádí dva případy agresivity ze strany místních občanů vůči sčítacím komisařům.³⁶ Ostatně, policie měla poměrně jasno v otázce, kdo stojí za vyvoláváním takovýchto nepříjemností a nabádá místní občany, aby se stavěli na odpor proti "otcovskému vedení" sčítacích komisařů.

³³ *Náš domov*, neodvislý časopis pro Hlučínsko, 12. 7. 1930

³⁴ Plaček, V.: *Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920 - 1938*, Háj ve Slezsku 2007, s. 165

³⁵ Zpráva četnické stanice Ludgeřovice Zemskému četnickému velitelství v Brně, 5. 12. 1930, Zemský archiv v Opavě, Policejní ředitelství Moravská Ostrava, sv. I/2 - Prezidiální spisy, kart. 312

³⁶ V prvním případě vynadala prý "jistá Klímková" komisaři Škutovi "Cikánů" za to, že do jejího sčítacího archu odmítal napsat národnost německou. Ze stejného důvodu horník Jan Kučera zamknul sčítacího komisaře Vidličku do kuchyně a odmítal ho pustit, dokud neslíbí, že mu zapíše německou národnost.

V souvislosti se sčítáním obyvatelstva byl v tomto smyslu již nějakou dobu sledován Josef Dworok, předseda místní organizace politické strany Deutsch Nationalpartei. Zpráva ludgeřovické četnické stanice z 3. listopadu 1930 uvádějící jako předmět "Josef Dworok z Petřkovic, agitace ve prospěch německé národnosti v Ludgeřovicích"³⁷, hovoří podrobně o dvou schůzích DNP, během nichž, jak se podařilo policii "důvěrně zjistit", organizoval Josef Dworok pod rouškou programu "Organisationsfragen" přípravu na nadcházející sčítání. Přítomných 150-200 členů zmíněné politické strany, dále Kulturverbandu a Turnvereinu si podle policejního důvěrníka vyslechlo Dworokův proslov, ve kterém stanovil hlavní zásady chování občanů při sčítání, chtějí-li dosáhnout zápisu německé národnosti, následujícím způsobem. Především je třeba mluvit se sčítacím komisařem jen německy a nekompromisně požadovat, aby byl údaj o národnosti do archu zapsán inkoustem, prokazovat svoji totožnost zásadně pomocí členských legitimací německých spolků. Dále Dworok nabádal, aby z rodiny s komisařem komunikoval vždy ten, kdo nejlépe ovládá němčinu (*"méně schopný němčiny, ať jde raději před příchodem komisaře za nákupem"*) a v neposlední řadě zdůraznil, že je třeba se *"co nejvíce hlásiti k německé národnosti, aby zde bylo dosaženo žádanou veřejné německé školy a pak úřední německé řeči"*.

Byl-li tedy obyvatel Hlučínska rozhodnut nechat si při sčítání zapsat německou národnost, nepřicházel zjevně do kontaktu se sčítacím komisařem zcela nepřipraven. Sčítací komisař, pocházející zpravidla z řad učitelů či úředníků českého původu, byl však připraven také a navíc měl na svojí straně státní zájem a státní moc, kterou neváhal využívat. A tak v případě, že sčítaná osoba s komisařem nesouhlasila v otázce vlastní národnosti, mohla si být jista, že ji čekají nepříjemnosti. Pokud se tedy sčítacímu komisaři nepodařilo sčítanou osobu přesvědčit, že není německé národnosti, pokusili se o totéž četníci. Jestliže neuspěli ani oni, byl dotyčný občan předveden na Okresní úřad do Hlučina a tam podroben zkoušce z německého jazyka. Na základě takto provedeného šetření bylo ve většině případů zjištěno, že mateřským jazykem dotyčného občana je ve skutečnosti moravština a protože Okresní úřad v Hlučíně se striktně držel mateřského jazyka jako objektivního znaku národnosti, mohla takto zjištěná skutečnost posloužit jako dostatečný důvod k dodatečné úpravě údajů o národnosti. Pokud takto postižený občan s rozhodnutím nesouhlasil, byla mu uložena pokuta.³⁸ Jakkoliv tedy četníci z Ludgeřovic neshledávali na

³⁷ Zpráva četnické stanice Ludgeřovice Zemskému četnickému velitelství v Brně, 20. 11. 1930, Zemský archiv v Opavě, Policejní ředitelství Moravská Ostrava, sv. I/2 - Prezidiální spisy, kart. 312

³⁸ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 156

chování sčítacích komisařů nic "nevhodného", bude pravděpodobně skutečnému stavu věci blíže popis Jana Kaluži, faráře z Hošťálkovic:

"Na Hlučínsku docházelo při sčítání lidu k hrubým neplechám. Sčítací komisaři se snažili lidi nejrůznějšími způsoby přimět k tomu, aby udali národnost českou. V některých obcích docházelo k prudkým střetům."³⁹

Za pomoci výše uvedených technik manipulace se československé vládě na Hlučínsku podařilo dosáhnout při sčítání lidu skvělých výsledků. K československé národnosti se tak zde přihlásilo celých 92,3% obyvatel, zatímco k německé jen 7,5%.⁴⁰ Obyvatelům Hlučínska tak zaniklo právo nárokovat si zřízení německé školy, popřípadě provozovat německé knihovny⁴¹, či komunikovat v německém jazyce na úřadech.⁴² Loyalitu hlučínských Moravců k vládě tím však československé úřady příliš neupevnily.

Počet Čechoslováků na Hlučínsku, který se dle údajů ze sčítání lidu neustále zvyšoval, se však dostával poněkud do rozporu s volebními výsledky v tomto regionu. Německým velvyslanectvím

v Praze nezůstala tato skutečnost nepovšimnuta. Poukazovalo proto již po prvním sčítání lidu na rozpor mezi jeho výsledky s volebním vítězstvím německých stran, které zde jak v případě obecních voleb roku 1923, tak při parlamentních volbách v roce 1925 získaly většinu hlasů. Opakovaná volební vítězství německých politických stran na Hlučínsku, jež nebyla v souladu s dominancí československé národnosti dle výsledků sčítání lidu, se stala vládním místům trnem v oku. Reakcí na to byla správní reforma v roce 1928, jejímž cílem bylo oslabit německví na Hlučínsku. Došlo k tomu reorganizací hlučínského okresu, od něhož bylo odňato 12 obcí v západní části, včetně nejněmečtějších Sudic a Třebomi, a naopak přičleněním pěti ryze českých obcí spadajících doposud do okresu bíloveckého.

Samotná československá strana však ohledně pojetí určování národnosti na základě mateřského jazyka nebyla zcela jednotná. Názorovým oponentem Antonínu Boháčovi, jednomu z vedoucích představitelů státního úřadu statistického, se stal filosof Emanuel Rádl. Zatímco Boháč reprezentoval většinově zastávaný názor, zejména mezi statistiky, že národnost je objektivně daná skutečnost, zjistitelná i bez účasti sčítance na základě ověřitelného znaku národnosti, tedy mateřského jazyka, Rádl toto pojetí razantně odmítl s

³⁹ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 20

⁴⁰ Zpráva státního úřadu statistického 1932, č. 179, s.1432 (Plaček, Prajzáci II, s.166)

⁴¹ Např. v Bolaticích klesl po sčítání lidu v roce 1930 počet Němců na 37 oproti 424 Němcům evidovaných zde v roce 1921, místní menšinová knihovna tak ztratila zákonné právo na existenci. (Plaček, V.: Prajzáci II, s.166)

⁴² Podle vládního nařízení č. 17 z 3. 2. 1926 bylo možné užívat menšinový jazyk na úřadech a před soudy pouze v soudních okresech s nejméně 20% menšinou.

odkazem na jeho slabé stránky (vzrůstá tak moc byrokracie) a výsledky sčítání bez okolků označil za nespolehlivé. Sám vnímal volbu národnosti jako projev svobodného ducha, tedy nikoliv jako primárně danou přírodní skutečnost. Domníval se, že by bylo ideální rozšířit právo, které bylo přiznáno Židům, totiž svou národnost si svobodně zvolit, také na všechny ostatní občany Československa.⁴³ Mnoho příznivců však nezískal, jeho idealistické výzvy po vzájemné dohodě a přizpůsobení mezi občany Československa se zdály být vzhledem k reálným poměrům utopické.

Praxe ztotožňování národnosti s mateřským jazykem byla mezi československými úředníky a politiky natolik zažitá a vnímaná jako samozřejmost, že ještě v roce 1935 uvedl senátor Sladký oblíbený argument československých nacionalistů: *"Krátce, slavný senáte, na Hlučínsku byl domácí živel úplně český, Němci tam byli jen výjimkou. Nejlepším dokladem toho je pruské úřední sčítání. Jistě nebude nikdo tvrdit, že by bylo pruské úřední sčítání falšovalo sčítací výsledky ve prospěch jazyka moravského. Tam se nezjišťovala čeština, nýbrž jazyk moravský, poněvadž lidé o sobě říkají: My jsme Moravci a mluvíme moravsky. (...) Po převratě při přejímání Hlučínska jsme dostali také archivy z Opolí a Ratiboře, takže máme u každého občana Hlučínska zjištěno, ke které národnosti se přiznával za panství pruského. R. 1890 bylo napočteno v té části Hlučínska, která byla připojena roku 1920 k Československé republice, 87,28% Moravců, tedy skoro 90%, Němců 10,74 %. R. 1900 bylo pruským úředním sčítáním napočteno 87,89 % Čechů a 11,33 % Němců. To už se pověstný hakatismus a germanisace začala projevovati zejména u mladší generace. R. 1910 za posledního pruského sčítání před válkou, pokud ještě bylo Hlučínsko v záboru pruském, bylo napočteno pruskou vládou 86,64 % obyvatelů jazyka moravského a jenom 11,91% jazyka německého, tedy necelých 12%. Pak teprve přišlo sčítání po válce, které už prováděla naše československá vláda r. 1921. Že bylo prováděno poctivě a svědomitě, je viděti z toho, že r. 1910 napočetla pruská vláda skoro 87 % Moravců a naším sčítáním z r. 1921 napočteno bylo 87,8 % Čechů a 11,2 % Němců; těchto bylo r. 1910 11,91%. Je tedy viděti, že naše sčítání úplně odpovídá dřívějšímu pruskému, R. 1930 při posledním sčítání napočteno bylo na Hlučínsku 92 % obyvatelstva moravské národnosti. Naše sčítání tedy úplně odpovídají pruským a i sama vláda pruská přiznávala,*

⁴³ Bubeník, J.-Křest'an , J.; Zjišťování národnosti jako problém statistický a politický (zkušenosti ze sčítání lidu za první republiky), in: Paginae Historie 1995/3 (Sborník Státního ústředního archivu v Praze)

že skoro celé Hlučínsko, až na několik málo procent, je české; (...) Tedy počet domácího, moravského obyvatelstva - promiňte mi slovo, jehož užívám, je zjištěn na beton."⁴⁴

2. 3 Církev

Udržela-li se na Hlučínsku moravština i přes období "brutálního germanizačního tlaku"⁴⁵, který vrcholil zejména na sklonku 19. století, měla na tom nezanedbatelný podíl římskokatolická církev. Příslušnost Hlučínska k olomoucké arcidiecézi (spolu s faktem, že většina zdejších obyvatel byla katolického vyznání) dávala katolickým duchovním prostor, aby zde čelili antikatolickým snahám pruského státu prostřednictvím posilování moravštiny. Proto i v době, kdy byla již škola zcela pod vlivem germanizace, při bohoslužbách, kostelním zpěvu, či při výuce náboženství se nadále udržela moravština. Jak již víme, z řad katolických duchovních se také rekrutovaly hlasy, které volaly po připojení Ratibořska a Hlubčicka k Československu, jakkoliv se v těchto kruzích objevovaly také obavy ze sekulárního charakteru nového státu. Pod vlivem těchto obav se nacházelo také hlučínské obyvatelstvo, které vylekaly například již zprávy o stržení mariánského sloupu v Praze a pro které bylo těžké přijmout nově příchozí české učitele, kteří se jim často jevíli jako *"co do vlastností mravních podprůměrní, nábožensky nesnášenliví, pokrokářští šířitelé, či dokonce i fanatici, kteří přišli na Hlučínsko s aspiracemi na šíření plané české nevěry a volnomyšlenkářského hulvátství.*"⁴⁶

Do jaké podoby se začal formovat postoj katolických duchovních na Hlučínsku po připojení k Československu, naznačuje podání katolického duchovenstva hlučínskému děkanství z 9. července 1920: *"Co my žádáme? Předně svobodu občanskou, řeči i náboženství. My jsme lid svobodný, naše jsou pole a domy, dědiny a města, naše mládež, naše školy a kostely. Náš kraj je katolický a katolickým chce zůstat. My nechceme kněží odpadlíků, nechceme nevěrecké školy ke zkáze mládeže. (...) Každý má právo mít se rozhodnout pro českou či německou řeč.*"⁴⁷ Rodící se alternativní postoj vedle nacionalismu českého či německého byl formulován v Katolických novinách, jediném

⁴⁴ Projev senátora Václava Sladkého, URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028002.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

⁴⁵ Myška, Milan: Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920), Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, Praha 2000, s. 257

⁴⁶ K novým školským poměrům, Naše Slezsko, 10. ledna 1923

⁴⁷ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 39

periodiku na Hlučínsku psaném v moravštině již od 90. let 19. století, v březnu 1920 takto: *"My, chtějící zůstat věrnými křesťany, musíme se před nacionalismem chrániti. Nežádejte od nás, abychom se rozhodli pro tu neb onu stranu, chceme žít s Čechy i Němci v pokoji. Chceme zůstat Moravci a zachovat si šťastného spojení slovanského a germánského jazyka."*⁴⁸

Do jaké míry bylo realizovatelné, v daném místě a čase, udržet si linii zdrženlivosti a vyhnout se nacionalistickému stranictví, seznali hlučínští katoličtí duchovní obratem a zcela zřetelně. Zplnomocněný komisař Šrámek označil odpovědného redaktora Katolických novin kaplana Schikoru a výkonného redaktora kaplana Baránka za škůdce československé republiky. Patrně to však nestačilo, a tak Katolické noviny již v roce 1922 přestaly vycházet. Osud hlučínského periodika, jímž českoslovenští delegáti úspěšně argumentovali na versailleské mírové konferenci (noviny v moravském/českém jazyce byly důkazem slovanského charakteru místního obyvatelstva, což byl dobrý důvod, proč připojit území k Československu) tak předznamenal budoucí charakter vztahů hlučínských katolických duchovních a československé státní moci.

Jakkoliv se zástupci římskokatolické církve pokusili na Hlučínsku v prvních letech po připojení o zachování tradiční linie zemského patriotismu, nebyli samozřejmě ani jednotliví katoličtí kněží ve svých názorech zcela homogenní, a nebyli také ani zcela imunní vůči nacionalismu. Za zástupce jednotlivých možných směrů by mohl posloužit na jedné straně například pater Hugo Stanke, který čelil pro svoje pročeské postoje bezprostředně po připojení bouřlivým reakcím svých farníků⁴⁹, na straně druhé pak pater Alois Bitta.

Pozornost úřadů si Bitta vysloužil tím, že se přičinil ve svojí farnosti o založení místní pobočky Deutsche Christlichsoziale Volkspartei a co hůř, prosazoval do jejího programu požadavek práva na sebeurčení pro obyvatele Hlučínska. Při sčítání lidu se přihlásil k německé národnosti a v tomto směru prý ovlivňoval i své spolubydlící. Proti trestu pokuty (2000,-Kčs) popřípadě odnětí svobody na 20 dní, který mu byl za takové rozhodnutí udělen, se odvolal a Nejvyšší správní soud v Praze mu trest zrušil. Souhrn těchto "provinění" však úplně stačil k tomu, aby komisař Šrámek pojal úmysl zbavit se tohoto nepohodlného kněze.

⁴⁸ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 39

⁴⁹ P. Hugo Stanke nabádal farníky, aby posílali děti do školy (české), čímž vyprovokoval v říjnu 1920 proti sobě demonstraci, na níž se skandovalo: "Farizej! Farář nás Čechům zaprodal!" (Plaček, Prajzáci II, s. 40)

Nejprve přišly opakované výzvy, aby si farář Bitta vyměnil místo působnosti s farářem Hlubkem z Bořutína. Farnost Patera Hlubka, jako iniciátora memorand žádajících v letech 1915 a 1918 připojení Ratibořska a Hlubčicka k Československu, byla totiž ironií osudu versailleskou mírovou smlouvou nakonec přičleněna k Německu. Bitta nicméně tuto nabídku odmítl. Zplnomocněný komisař začal proto vyvíjet nátlak na olomouckou konzistoř, aby faráře Bittu spolu s dvěma dalšími *nepřizpůsobivými* duchovními penzionovala. Komisař Šrámek se k tomuto kroku odhodlal před parlamentními volbami (1925), pravděpodobně proto, že se mu odstranění národnostně nespolehlivých osob s vlivem na obyvatelstvo jevílo být vhodnou cestou k dosažení co nejpříznivějších volebních výsledků. Olomoucká konzistoř nebyla vůči jeho vlivu nijak imunní, farář Bitta však ano. S penzionováním jednoduše nesouhlasil a tak mu byla alespoň vyslovena nedůvěra Zemskou správou politickou v Opavě. To znamenalo jeho odstavení po státní linii. Na jeho farnost v Ludgeřovicích byl současně jmenován administrátor, kaplan Slotta. Východisko z této nepříjemné situace se pokusili najít zástupci olomoucké konzistoře. Navrhli komisaři Šrámkovi, že se mu pater Bitta omluví a vysloví zemské správě politické v Opavě svoji loyaltitu, což Bitta učinil. Šrámkovi to ovšem nestačilo. Požadoval navíc veřejné prohlášení, že se na Hlučínsku zasadí o českou věc. To už bylo na faráře příliš a svým odmítnutím učinil svoje odvolání opět aktuálním. Rehabilitace se dočkal teprve o dva roky později po zrušení úřadu zplnomocněného komisaře.

Později, s nárůstem extremismu a nástupem Henleinovy SdP ve 30. letech, ztrácela církev spolu s původně silnými německými lidovci na místní obyvatelstvo postupně více a více svůj vliv.

Šrámkovo tažení proti nacionalisticky nedostatečně přizpůsobivým hlučínským farářům, spolu s medializací nejkřiklavější oběti Šrámkovy šikany - případu faráře Bitty, nijak nepomohlo pozitivnímu obrazu československé státní moci v očích hlučínských Moravců. Tvrdě autoritativní přístup hlavního zástupce československé správy na Hlučínsku, komisaře Šrámka, přispěl ke ztrátě sympatií i u té části hlučínského duchovenstva, tedy elity Moravců, která byla původně vůči novému státu naladěna pozitivně a tak svým necitlivým přístupem československé zájmy na Hlučínsku vlastně poškodil.

2. 4 Spolkový život

Versailleská mírová smlouva obsahovala, jak již bylo zmíněno, také zajištění práva opce, tedy možnosti zachování německé státní příslušnosti. Okresní správa politická v Hlučíně evidovala do roku 1922, kdy vypršela opční lhůta, přes 4600 obyvatel (13% obyvatelstva), kteří se rozhodli právo opce využít.⁵⁰ Součástí rozhodnutí optovat pro Německo byla však také povinnost se tam do 12 měsíců vystěhovat. Řada optantů však neodešla daleko, naopak, usídlili se hned za hranicemi, kde už na ně čekal Reinhold Weigel se svým čerstvě založeným spolkem Reichsverband Heimatliebender Hultschiner⁵¹, aby jim usnadnil přechod do nového prostředí.⁵² Tento spolek se později neúnavně zasazoval za podporu německého školství na Hlučínsku a také ho financoval a organizoval. Finanční podporu poskytoval Reinhold Weigl také německým spolkům, které jednak měly na Hlučínsku již svoji tradici (dobrovolné hasičské a tělovýchovné spolky) nebo které sám pomáhal zakládat (tělovýchovné spolky, knihovny, Německý křesťanský lidový svaz, pěvecké spolky, spolky válečných veteránů apod.). Tento nadšenec, který se nikdy nevzdal naděje na znovupřipojení Hlučínska k Německu, spravoval a rozděloval finance, které "k pěstování němectví na Hlučínsku"⁵³ poskytoval pravidelně Německý slezský výbor. Československé spolky se na Hlučínsku prosazovaly jen pomalu a s obtížemi. Průkopnictví v oblasti osvětové činnosti je na Hlučínsku spojováno zejména s aktivitami Matice opavské na Opavsku a Slezské matice osvěty lidové na Těšínsku. Obě se již od poslední čtvrtiny 19. století podílely na budování myšlenky českého Slezska, proto byly se situací v tomto regionu obeznámeny lépe, než českoslovenští úředníci přicházející z vnitrozemí. Byly si vědomy faktu, že hlučínští Moravci nestojí tak docela na straně Čechoslováků. Jednatel Matice opavské, Jan Zaccpálek, tak například již v roce 1919 na valné hromadě formuloval kritiku nedostatků v jednání československé vlády, zejména pak nedostatečnou vládní

⁵⁰ Nejvíce optujících bylo v Kravařích (804), Hlučíně (748), Ludgeřovicích (284), Petřkovicích (260) či Dolním Benešově (228). S procentuálně nejvyšším podílem optantů vzhledem k počtu obyvatel se setkáváme v Chuchelné (118, tj. 21 %).

⁵¹ Organizace *Reichsverband heimatliebender Hultschiner* s ústředím v Ratiboři vznikla 11. března 1922 pod patronací nadace *Deutsche Stiftung* ve Vratislavi. Měla kolem 5000 členů a 11 poboček. Ve své činnosti se soustředila především na podporu soukromého vyučování němčiny a vyhledávání zaměstnání v Německu pro optanty z Hlučínska. Jejím hlavním agitačním nástrojem byl časopis *Der treudeutsche Hultschiner*. Reichsverband se vzdal samostatné existence v roce 1936, kdy se rozplynul v říšskoněmeckém spolku *Bund Deutscher Osten*.

⁵² Ve Slezsku s pomocí nejen Weiglovy, ale řady dalších organizací vznikla po válce celá řada sídlišť pro německé uprchlíky ze ztracených území. Jedna z těchto osad, jejíž vznik R. Weigel osobně inicioval, po něm byla také pojmenována: Weigelsaue.

⁵³ korespondence, účty, Zemský archiv v Opavě, Písemná pozůstalost Dr. Reinholda Weigla, protektora spolku Reichsverband heimatliebender Hultschiner, inv. č. 10, kart. 10

agitaci na tomto území, která stála podle něj v příkrém rozporu k vyspělé agitaci ze strany německých organizací. Kritizoval též Komisi pro přípravu kulturních prací na Ratibořsku za příliš široce pojatou a teoretickou osvětovou činnost, ostatně, byla z těchto důvodů záhy rozpuštěna. Do *"mravního zušlechťování a hospodářského povznesení všeho lidu (...) na Hlučínsku a Těšínsku zvláště"*⁵⁴, se Slezská matice osvěty lidové, jak jí ukládaly stanovy, pustila záhy po připojení. Matice opavská si šla ve formulaci svých cílů ještě dále a stanovila si kromě mravního a hospodářského zušlechťování také *"podporovati a chrániti zájmy celostátní"*⁵⁵. Aby se činnost obou matic nekřížila, rozdělily si na Hlučínsku sféry vlivu, definitivně do roku 1925 a pustily se do práce. První na řadu přišlo budování sítě matičních odborů, další zásadní sférou působnosti obou matic se stalo školství. Obě matice podle svých organizačních a finančních možností pomáhaly státu a obcím v péči o české školství, zejména se zasazovaly o budování nových školních objektů a velkou zásluhu nesly také na zásadním rozšíření sítě mateřských školek. Z řad pracovníků matic se také rekrutovala řada českých učitelů na Hlučínsku, kteří nasadili všechny síly v konkurenčním boji s německými školskými snahami. Ve svém volném čase vytvářeli tito učitelé spolu s dalšími matičními pracovníky postupně síť českých spolků na Hlučínsku, počínaje divadelními ochotnickými spolky, přes organizování přednášek, budování českých knihoven až po spolky sportovního zaměření, či československé dobrovolné hasiče. Přesto bylo poslední interní zhodnocení činnosti Slezské matice osvěty lidové z roku 1938 v tomto regionu plně deziluze:

*"Přinuceny zákonem, chodí nyní všechny děti do české školy, což má na ně nesporně velký vliv, ale za stávajících okolností zcela naše nejsou. Doma leckde musejí mluvit jen německy. Žijí v prostředí, které vliv české školy plně ruší a po odchodu ze školy stanou se členy dobře vybavených německých spolků pro moravské lidi, kde dále a to soustavně budou odnárodňovány. Naše námaha je téměř marná, protože nemůžeme ani těmto mladým lidem zajistit práci. A hlučínští rodáci - odchovanci českých středních a odborných škol - jsou bez zaměstnání ujídají starým rodičům těžce vydělaný chléb, zatímco zdejší abiturienti německých škol jsou již dávno dobře usazeni."*⁵⁶

Taková bilance naznačuje, jak důležitou roli hrála v utváření národní identity Moravců a v jejich rozhodování se mezi československou a německou loyality hospodářská situace.

54 Habrmanová, Magda: Zájem českých národních matic o Hlučínsko v meziválečném období, in: Hlučínsko v proměnách času, Hlučín 1993, s. 49

55 Habrmanová, Magda: Zájem českých národních matic o Hlučínsko v meziválečném období, in: Hlučínsko v proměnách času, Hlučín 1993, s. 49

56 Habrmanová, Magda: Zájem českých národních matic o Hlučínsko v meziválečném období, in: Hlučínsko v proměnách času, Hlučín 1993, s. 57

2. 5 Hospodářství

2. 5. 1 Pozemková reforma

"Mám za to, že stát jako takový především vůči tomu Hlučínsku vykonal svoji povinnost na sto procent. (...) Je zde snad ještě stížnost hlučínského lidu, pokud se týče vlastnictví, zvláště drobného přidělu půdy. Není pochyby, že je zde určitá roztrpčenost (...) Ale jsme svědky toho, že řadu lidí, kteří tento přiděl obdrželi, vidíme v protistátních stranách atd. Upozornil jsem už napřed, že povaha lidu je v důsledku poměrů trochu pokroucena a že ani toto volání není vždy a všude na místě, poněvadž je velmi těžko vybíratí lidi, pokud se týče spolehlivosti vůči našemu státu."⁵⁷

Pozemková reforma probíhala sice i na Hlučínsku ve stejném základním rámci jako jinde v českých zemích, měla zde však určité zvláštnosti dané tím, že Hlučínsko připadlo k Československé republice až 4. 2. 1920.⁵⁸ Například zde tedy až do konce roku 1921 dobíhala pozemková reforma, započatá v době, kdy Hlučínsko ještě náleželo k Německu. Jednalo se o 1 011 ha velkostatkářské půdy rozprodané 2 955 drobným zájemcům. Tato fáze pozemkové reformy byla reakcí na revoluční vlnou v Německu. Měla nejen uklidnit nepokoje na venkově, ale také měla posloužit jako argument proněmeckých agitátorů při snaze o zvýšení odporu místního obyvatelstva k chystanému připojení daného regionu k Československu.⁵⁹ Státní pozemkový úřad potvrdil tyto majetkové převody až 13. 9. 1922 s výjimkou cizích státních příslušníků a německých optantů.

Druhá fáze pozemkové reformy zde proběhla po připojení k Československu. Ze zabrané velkostatkářské půdy byla rolníkům ještě rozdělena tzv. půda rozptýlená a stavební.

Třetí a hlavní fáze pozemkové reformy byla realizována v roce 1924. Zpočátku byla i na Hlučínsku půda přidělována jako všude jinde do vlastnictví. V roce 1924 ale došlo ke změně. Půda začala být převážně pronajímána nebo předávána pachtovním družstvům. Důvody této abnormality jsou přitom lehce nejasné. Původně se zdálo, že byla zmíněná změna zavedena v úmyslu pomoci hlučínskému obyvatelstvu v těžké hospodářské a

⁵⁷ Projev senátora Nováka,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028003.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

⁵⁸ Hlučínsko bylo specifické tím, že zde bylo 50 % veškeré půdy (14 000ha) v rukou 6 velkostatkářů. Zákon stanovil, že půda v majetku jednoho majitele nad 500 ha podléhá záboru. Z pozemkového jmění Alfonse Rothschilda bylo zestátněno pouze 35 %, z majetku jeho bratra Louise 45 %, v případě Karla Maxe Lichnovského byla pozemková komise nejdůslednější a zabrala plných 60 % z původních cca 4 100 ha.

⁵⁹ Plaček, V.: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920 - 1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 69

sociální situaci. Velká část z nich totiž dojížděla do Německa za prací, proto pokles marky způsobil, že neměli dostatek finančních prostředků. V polovině roku 1924 se však stala parcelace formou pachtovních družstev na Hlučínsku hlavně z důvodů národně a státně politických jedinou, časově neomezenou formou drobného přidělu. Zřejmou příčinou byly výsledky dodatečných voleb, v nichž získaly německé strany příliš dobré výsledky. To komisaři Šrámkovi úplně stačilo, aby doporučil přehodnotit dosavadní formu přidělu půdy. Dne 29. 4. 1924 napsal prezidentu Slezské zemědělské rady v Opavě Františku Zíkovi, že *"pozemková reforma co prostředek agitační při mentalitě obyvatelstva selhává, jak dokazuje výsledek voleb v Kravařích."*⁶⁰ Odpovědné osoby tedy po volbách usoudily, že pozemková reforma na Hlučínsku musí být napříště prováděna jinak a opatrněji. Měla totiž podpořit národní a státní myšlenku a proto byla v následujícím období půda většinou rozdělena do vlastnictví pouze těm Hlučičanům, kteří byli shledáni jako národně spolehliví. Ti, kteří získali půdu pouze do pachtu, tzv. "juterkáři", a chtěli ji nabýt do vlastnictví, se měli nejprve v tomto ohledu osvědčit. Národní spolehlivost pachtýřů byla zkoumána na konci tzv. pachtovního období, tedy v letech 1930, 1934 a obzvláště důrazně v roce 1937. Četnické stanice během tohoto procesu zkoumaly, zda má být dosavadní pachtovní poměr prodloužen, zrušen, či zda má být převeden do vlastnictví.

Je více než pravděpodobné, že měl tento přístup při přidělování půdy na Hlučínsku v meziválečném období právě opačné národní a politické účinky, než bylo vládou zamýšleno⁶¹. Spolu s následky hospodářské krize, s vysokou nezaměstnaností, jejíž řešení nalézali Hlučičané zejména v pracovních příležitostech nabízejících se za hranicemi v sousedním nacistickém Německu, přispíval vládní přístup v otázce juterkových polí k dalšímu odcizování Moravců Československé republice.⁶²

⁶⁰ Sommer, K.: Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí, in: České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky, Ostrava 2003, s. 88-90

⁶¹ JANČÍK, Drahomír: Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu, in: D. Jančík, E. Kubů, Nacionalismus zvaný hospodářský – Střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945), Praha, Dokořán, 2011

⁶² Po připojení Hlučínska k Německu říšské úřady beze zbytku propagandisticky využily faktu, že československá vláda podmiňovala odkupování půdy v pachtu národní a státní spolehlivostí. Tuto půdu nyní převzala Slezská zemská společnost ve Vratislavi a problém tzv. juterkové půdy začala řešit už v srpnu 1939. Do roku 1940 byla půda rozprodána zájemcům a to zejména těm, kterým byla původně pronajata. Asi nepřekvapí, že do seznamů zájemců se nevešly některé národně nebo politicky nevhodné osoby.

Nakonec se ale ukázalo, že ani německé úřady nebyly do konce války schopny (či ochotny) vydat novým majitelům nové katastrální listiny. A to především proto, že si tentokrát zase pro změnu německý stát ponechal opět prostor pro ideologické zhodnocení loajality obyvatelstva za války, formou chystaného poválečného uznání či neuznání nových majetkových poměrů.

Po druhé světové válce a návratu Hlučínska pod správu Československé republiky hrozil Moravcům odsun, protože byli považováni za Němce. Speciální komise ministerstva vnitra po ohledání situace ale nakonec konstatovala, že pokud by došlo k uplatnění kritérií obsažených v původním plánu chystaných konfiskací na Hlučínsku, znamenalo by to v praxi vyvlastnění více než poloviny hlučínského obyvatelstva. I přes protesty

2. 5. 2 Nezaměstnanost

"Slyšíte nařikavé hlasy: „Češi Hlučínsko chtěli, ale o robotu se mu nepostaraju.“ Vidíte vyhublé děti bledých horečnatých očí z hladu a to je nejtruchlivější. Včera zastavil na dědině učitel jednu robku a proč prý nechodí synek do školy. „Bo něma co obuť.“ „To není omluva,“ praví učitel. A tu ta robka vezme učitele za ruku a říká mu: „Pane učitel, sem rozumna robka a vim, že sem Moravka a ni prajzula. Ale to něni ene tak, naši mili Huciňaci, včil smy vas od Prajzuv osvobodili, padnitě před nama za to na kolena! Ni, pane učitel! Ti pani, co nas chtěli, měli prvšo dobře uvažít, eli nam možu dat’ ty zarobky, co smy měli pod Prajzem, jak už nam němohli dat’ vjec. Ja sem včeraj prodala peřinu a kupila za ňu pro děti chleba!“ Učitel stál jako opařený. Snad ho také zamrzelo, že tak dlouho žije mezi tím lidem a o jeho bídě neví. Potom sáhl do kapsy a dal robce dvacetikorunu. A jak on, tak robka měli v očích plno slz. Ale co pomůže taková almužna?”⁶³

Jak zmiňuje Milan Myška ve svém článku *Zápas Čechů o Hlučínsko*, působili Moravci jisté starosti již svým pruským správcům, usilujícím o jejich germanizaci. Ratibořský landrát v memorandu o potřebě vybudování železničního spojení mezi jižní částí Ratibořska s průmyslovou aglomerací Horního Slezska z roku 1901 hovořil o 6000 dělnících, kteří pravidelně odjížděli za prací do dolů na rakouské straně hranice (Moravská Ostrava, Vítkovice...). Upozorňoval přitom na skutečnost, že takový kontakt s českým

nekompromisního Osídlovacího úřadu, Fondu národní obnovy a Národního pozemkového fondu, stanovilo nakonec ministerstvo vnitra nové směrnice, podle nichž měl být majetek konfiskován pouze třem skupinám osob: dobrovolným členům SS, činným členům Freikorpsu a německým irredentistickým vůdcům. K odsunu většiny obyvatelstva tedy nakonec nedošlo.

Po únoru 1948 bylo dohodnuto konfiskovat tzv. juterkovou půdu podle dekretu č. 12 a provést normální přidělové řízení. K přidělování půdy však nedošlo, neboť vyšlo nařízení ministerstva zemědělství, že tato půda má být prvně přidělená JZD, pak státním statkům, státním lesům a teprve pak maloročníkům. Již v roce 1951 bylo v JZD 74 % tzv. juterkové půdy.

Po pádu komunismu vznikly oprávněné nároky na navrácení kolektivizované půdy původním majitelům. Zde ovšem především v oblasti tzv. juterkových polí nastala paradoxní situace. Československým státem přidělené pozemky, posléze zakoupené od Slezské zemské společnosti, odmítl současný Český stát vydat právoplatným majitelům, a to především z politického hlediska. Na tuto půdu si v současné době činí nárok obce a vedou se soudní pře, které do dnešních dní nepodařily jasně a precedentní stanovisko, které by stanovilo, jak s touto problematickou půdou nakládat.

⁶³ Hořká, Ludmila: Bejatka, in: *Trnité cesty*, Ostrava 1975, s. 154

Ludmila Hořká (1892, Kravaře - 1966, Opava), vlastním jménem Marie Šindelářová, Moravci s oblibou označována jako hlučínská Božena Němcová, sběratelka hlučínských lidových písní a pohádek, publikovala v časopisech *Moravec*, *České slovo*, *Náš domov aj.*, prozaické dílo a národopisné práce: *Doma, Řeka*, *Bejatka*, *Hanysové*, *Dolina*, *Mezivodky*, *Bílé punčochy*, *Tesknice*, *Národopisné paběrky z Hlučínska*. V své tvorbě často používala autobiografických zkušeností a vzpomínek. Hranice mezi fikcí a realitou je přirozeně nejistá a nejasná, přesto nelze zpochybnit autorčinu úlohu jako mluvčí své generace.

prostředím upevňuje u Moravců nejen jejich znalost češtiny, ale také české myšlení a cítění.⁶⁴

Když došlo v roce 1920 k připojení jižního Ratibořska k Československu, začali mít starosti podobného typu naopak správci na opačné straně hranice. Tyto starosti byly o to horší, o co jednodušší byl územní celek, který se versailleská mírová konference rozhodla poněkud nesmyslně rozdělit. Část, kterou získalo Československo (tedy Hlučínsko) fungovala totiž do značné míry jako zázemí pracovních sil pro průmyslovou oblast Horního Slezska. Vytvoření hranice mezi podomními obchodníky (hauzírníky⁶⁵) a odbytíštěm jejich výrobků nebo mezi sezónními dělníky a místem jejich pracovního uplatnění, přineslo celou řadu problémů.

Jan Zaccpálek, jednatel Matice opavské, upozorňoval na tyto okolnosti již v roce 1919. Za jediný skutečně účinný způsob, jak získat hlučínské obyvatelstvo na svou stranu, označil restrukturalizaci hospodářství a vytvoření nových pracovních příležitostí, které by je konečně fakticky zbavilo závislosti na práci v Německu. Budoucí nedostatek důslednosti a invence v tomto směru měl však mít na tuto oblast poměrně zásadní vliv.

V roce 1921 bylo na Hlučínsku kolem 3000 nezaměstnaných, tvořených zejména horníky a dělníky, kteří dosud pracovali v Horním Slezsku, odkud byli nyní v důsledku státoprávních změn propouštěni, což vyvolalo vlnu demonstrací. Kamenouhelné doly v Petřkovicích, Anselm a Oskar, navýšily na nátlak úřadů počet horníků přibližně o 700 nových zaměstnanců z Hlučínska, což samo o sobě situaci neřešilo, protože větší část nezaměstnaných byla nucena dojíždět za prací do Německa. Jejich nespokojenost v první polovině 20. let jen násobil nízký kurz marky. V petřkovických dolech navíc následovalo snížení mezd, které samozřejmě vyvolalo další nepokoje a stávky, během nichž dokonce muselo zasáhnout vojsko. A co hůř, v roce 1925 v obou petřkovických dolech poklesla těžba a továrna Karla Maxe Lichnovského na zpracování lnu v Chuchelné, jeden ze zásadních poskytovatelů pracovních příležitostí pro Moravce, musela být v roce 1926 úplně uzavřena.

⁶⁴ Myška, Milan: Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920), Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, Praha 2000, s. 263

⁶⁵ Tito obchodníci nejprve putovali jen po blízkém okolí, ale poté, co nová pruská, respektive německá legislativa po sjednocení Německa umožnila cestovat po celém území, rozjížděli se i do Pomořan či do Bavorska. S plně naloženou nůš, tzv. kipou, nebo s vozem objížděli městské trhy a jednotlivé vesnice, kde chodili od domu k domu a nabízeli své zboží. Jednalo se především o textil, galanterii, drobné ozdoby, šperky či svate obrázky. Na cestách bývali hauzírníci po většinu roku a domů se vraceli jen na Vánoce, případně krátce i na ostatní významné církevní svátky (Velikonoce, odpust, krmáš). Koncem února se vydávali znovu na cesty.

Při zužování zaměstnanecké základny na dolech Anselm a Oskar o 300 horníků, docházelo k nešťastnému uplatňování nacionálních kritérií. Činitelé německých politických stran či spolků byli zpravidla postaveni před nucené rozhodnutí, zda setrvat v německé organizaci nebo raději v zaměstnání. Vydírání tohoto typu nezůstalo tajemstvím, naopak bylo medializováno. Chování československých zaměstnavatelů tak přispělo ke zvyšování napětí v tomto regionu.

Krach továrny na zpracování lnu, zapříčiněný jednak rozdělením velkostatku Karla Maxe Lichnovského státní hranicí, a také pozemkovou reformou, se pokusil řešit ministr financí Karel Engliš zřízením tabákové továrny v Chuchelné. Vyjádřil se k tomu ve sněmovně následujícím způsobem: *"Pokud jde o utváření tabákové továrny na Hlučínsku, my sice s továrnami stačíme, ale v zájmu zaměstnanosti lidu na Hlučínsku má tam báti tabáková továrna zřízena."*⁶⁶ Tato chvályhodná snaha ale bohužel nebyla vůbec dostačující, protože nová továrna mohla zaměstnat jen polovinu osob oproti zkrachovalé továrně na zpracování lnu, nemluvě o tom, že zaměstnanci nové továrny byli vybíráni na základě doporučení místních československých organizací. Státní zakázky jako stavby komunikací situaci dále odlehčily, nicméně problém nezaměstnanosti nevyřešily.

Velké hospodářská krize, která situaci ještě zhoršila, přinesla řadu demonstrací, v nichž se angažovali komunisté. Ti přispěli k dalšímu zvyšování protičeských nálad podporující názor, že československá inteligence přišla na Hlučínsko, aby jeho obyvatele okradla.⁶⁷

Situace se dále zhoršovala. V roce 1933 již bylo na Hlučínsku bezmála 4000 nezaměstnaných. Rozhodnutí okresní sociální komise z roku 1934 o odnětí vyživovacího příspěvku osobám, které posílají svoje děti do německého soukromého vyučování už tak napjatou situaci ani trochu neuklidnilo.

Této tíživé hospodářské a sociální situace využily německé extremistické strany, zejména DNSAP, která posílila na úkor na Hlučínsku dosud dominantních německých lidovců. Vytýkala jim, že jejich účast ve vládě nepřinesla československým Němcům žádné zlepšení. Mnozí Moravci hledali pracovní uplatnění v Německu, které už se z krize postupně zotavovalo a kde byli přijímáni přednostně do práce, pokud nějak prokázali svoje protičeskoslovenské smýšlení. Členská legitimace DNSAP v tomto směru sloužila jako ideální prostředek. Stále zoufalejší a také ovšem radikálnější zásahy československé vlády, jako například oficiální rozpuštění DNSAP v roce 1933, zásah proti německým spolkům a pronásledování jejich členů v roce následujícím, či (marné) snahy zabránit dělníkům a

⁶⁶ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 135

⁶⁷ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 154

dělnicím z Hlučínska v odchodu za prací do Německa (aniž by jim bylo umožněno pracovat v Československu), vyvolávaly jen nepokoje, demonstrace a stále větší antipatie k československé vládě.

Pokud se do roku 1935 situace na Hlučínsku jenom trvale zotřovala, po ofenzivním nástupu Henleinovy SdP se již československé vládě začala vymykat z rukou úplně. Německo Moravcům, narozdíl od Československa, nabízelo práci a také výhodný kurs marky vůči československé koruně. Ve třicátých letech odcházelo denně na práci za hranice zhruba 100-250 osob, na sezónní zemědělské práce bylo zpravidla nábořem získáno 600-1000 pracovníků. V roce 1937 však odešlo z Hlučínska do Německa pracovat již 2875 osob.

Schopnost československé správy řešit na Hlučínsku nezaměstnanost a sociální problémy, do kterých uvrhl jeho obyvatelstvo již samotný problematický způsob přiřazení této oblasti k Československu, se ukázala jako naprosto nedostatečná již ve 20. letech. Vzhledem k hodnotám obyvatelstva Hlučínska a jejich reálným sociálním obavám, by zřejmě větší iniciativa české vlády, jak se to jeví dnes již téměř jednoznačně, mohla na obyvatelstvo této oblasti efektivně zapůsobit. Hospodářská otázka ale zůstala ze strany československé vlády dlouhodobě podceněná a její úřady se vydaly na boj se zatvrzelým bojkotem nové reality poněkud jinou cestou.

3. Školství

3. 1 Nový vyučovací jazyk a první protesty

"To jsme patřili ještě k Německu a ve všech dědinách na Hlučínsku byly jen německé školy. Naše Františka chodila tehdy už druhý rok do školy a jednou v zimě přišla velmi uplakaná. Celá uslzená vypravovala, že se s nimi učitelé ve škole loučili. Prý Hultschinerländchen připadne k Československu. A sem k nám přijdou teď čeští učitelé. Ale ony, děti, aby nezapomínaly na německou říši. Potom jim opakovali třikrát "Auf wiedersehen!" Tehdy po sestřině vyprávění nastalo v jizbičce ticho. Potom se u nás v dědině ledacos změnilo, ale rodiče byli rok co rok zamkljší, ustaranější. Jen Vilém, který toho roku nastoupil do české školy, přicházel domů rozesmátý, a kupodivu, Františka také. Čeští učitelé, kteří je teď učili, mluvili s nimi "pomoravsky" a nebyli vůbec zlí. (...) Rodiče však zůstávali stále ustaraní. Co bude dál? Od Ratiboře dojížděli k nám podivní lidé. Po večerech navštěvovali jednotlivá stavení. A neposlouchejte české úřady. "Die Čechaj nebude dlouho vaší vlastí." .."⁶⁸

Úryvek z povídky Ludmily Hořké naznačuje, že to bylo právě školství, které se stalo stěžejní oblastí střetávání českého a německého nacionalismu. Nutno ovšem podotknout, že zmíněná ukázka je příkladem spíše pročeského postoje, tedy postoje, který nebyl mezi hlučínským obyvatelstvem ani zdaleka samozřejmostí. Nově zřízené československé úřady si byly bezpochyby tohoto stavu dobře vědomy a od samého počátku nenechaly nikoho na pochybách, že tuto oblast rozhodně nepodceňují.

Zplnomocněný komisař Šrámek vydal 4. května 1920 nařízení, které určilo za jediný vyučovací jazyk na Hlučínsku místo němčiny češtinu. Němčina tedy až na výjimky (obce Sudice a Třebom⁶⁹) degradovala na úroveň vyučovaného jazyka a německé školství na Hlučínsku v podstatě přestalo existovat, zvláště vzhledem ke skutečnosti, že brzy nato následovala také personální obměna učitelstva. Vlna propouštění německých učitelů, kteří ve velké většině odcházeli za hranice, a jejich nahrazování učiteli českými, vzbudila odpor hlučínských rodičů. Ti vnímali dobrou znalost němčiny jako nezbytnost pro úspěšné uplatnění svých potomků na německém pracovním trhu, na který byla většina Hlučičanů odkázána. Čeští učitelé tak byli vnímáni částí obyvatelstva jako prodloužená ruka nové

⁶⁸ Hořká, Ludmila: Hanys Benjamin, in: Trnité cesty, Ostrava 1975, s. 191

⁶⁹ Jediné dvě obce na Hlučínsku s převahou německého obyvatelstva, která byla přesvědčivá i pro československé úřady.

státní moci. Z tohoto pak vyplývala počáteční nedůvěra místních vůči nim, demonstrována například neochotou poskytnout jim ubytování, což představovalo problém na cestě k úspěšné integraci nových učitelů do stávajících společenských struktur. Pro pomoc a radu proti násilné čechizaci existovala na Hlučínsku organizace Deutsch-Mährischer Volksbund, která vznikla již v listopadu 1919 z iniciativy Reinholda Weigla, bývalého učitele v Kravařích a neúnavného bojovníka za opětné připojení Hlučínska k Německu.

První výrazy nesouhlasu obyvatelstva s postupem československé vlády přišly již na jaře 1920 a měly podobu stávek školních dětí. Tak například v Kravařích se "děti denně shromažďovaly ve škole a opouštěly třídu, když viděly přicházet českého učitele"⁷⁰. K dalším obdobným projevům nespokojenosti docházelo také v celé řadě dalších obcí na Hlučínsku. Postup zplnomocněného komisaře Šrámka v této situaci byl jednoznačný a rázný. Deutsch-Mährischer Volksbund byl úředně rozpuštěn a stávkujícím rodičům byly nařízeny postihy, zejména v podobě pokut, jak lze usoudit z řady dochovaných žádostí hlučínských obyvatel, ve kterých prosí o možnost splácet pokutu postupně, či přímo o prominutí trestu.⁷¹

Zdá se, že československé úřady nepřístupovaly k obyvatelům Hlučínska jako k plnoprávným občanům. Byli spíše považováni za německou iredentou zmanipulovanou masu obyvatel, která jenom ještě nechápe, kam doopravdy patří a hlavní úsilí oficiální vlády bylo nasměrováno k pokud možno tvrdému potření snah protirepublikánských německých živlů a k neutralizaci jejich vlivu. Tedy alespoň pokud lze soudit z Šrámkovy interpretace celé situace obsažené v jeho dopise Ministerstvu vnitra z října 1920:

*"Ovšem způsobila přeměna vyučovacího jazyka na Hlučínsku přirozeně rozruch, protože bylo to jaksi prvním pronikavým zásahnutím nové správy do zbahnělých poměrů na Hlučínsku; pruský duch, jenž myšlení a cítění velké části obyvatelstva hlučínského bohužel ještě ovládá, zasažen tu do kořene. Přirozeně, že prusko-německá agitace podporována z Ratiboře, ale ne méně vydatně z Opavy, napjala veškeré síly, aby ránu tuto paralysovala."*⁷²

Onen "pruský duch" tolik nepřátelský k Československému státu byl reprezentován zejména zahraničním uskupením Reichsverband heimatliebender Hultschiner se sídlem v Ratiboři, který založil roku 1922 Dr. Weigel. Tento spolek nepřestával doufat a usiloval o

⁷⁰ Plaček, Vilém: Pražáci aneb k osudům Hlučínska 1742-1960, Hlučín-Kravaře 2000, s. 43

⁷¹ Zemský archiv v Opavě, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, , inv. č. 73, sign. V/53, kart. 29

⁷² Dopis zplnomocněného komisaře Šrámka Ministerstvu vnitra, Zemský archiv v Opavě, 16. 10. 1920, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 73, sign. V/45, kart. 29

znovupřipojení Hlučínska k Německu. Sehrál však zásadní roli zejména v popularizaci hlučínské problematiky a informovanosti o ní v rámci Německa, přičemž mu patřily sympatie a podpora také velké části českých Němců, zejména těch v Opavě.

Dr. Weigl se ovšem v článku s názvem "Záhuda německých křesťanských škol na Hlučínsku" pro Volkszeitung z 12. června 1920 také vyjádřil k otázce propouštění německých učitelů z Hlučínska. Zmínil okolnost, že řada německých učitelů se zúčastnila kurzů pořádaných v Opavě, které je měly připravit na nadcházející povinnost vyučovat v českém jazyce. Zde se ale ukázalo, že i přes konverzační znalost moravštiny, kterou řada z nich disponovala, nejsou schopni vést česky všechny vyučovací předměty. Vyslovil zde také domněnku, patrně pro zdůraznění přizemnosti nových českých nadřízených, že propouštění německých učitelů bylo ukončeno stávajícím školním rokem, tedy měsícem červnem, z toho důvodu, aby se ušetřilo na učitelských platech za červenec a srpen. Celou situaci pak glosoval slovy: "*Möglich ist bei den Tschechen alles.*"⁷³

3. 2 Posílání hlučínských dětí do německých škol v Opavě

Netrvalo ovšem dlouho a Hlučičanům, kteří nebyli dosud zcela odrazeni od vymáhání svého práva na výběr vyučovacího jazyka pro svoje děti, vyvstala nová možnost, které řada z nich také využila. Od září 1920 začali totiž posílat svoje děti do německých škol v Opavě. Tak se stalo, řečeno s trochou nadsázky, že zbrusu nové české školy na Hlučínsku byly poloprázdné, zatímco německé školy v Opavě praskaly ve švech. To byl ovšem stav, který nemohl nechat komisař Šrámek bez povšimnutí. A razantní řešení, které by se navíc dalo považovat za nezákonné, vzhledem k tomu, že školský zákon ze 4. května 1920 přiznával rodičům právo na výběr školy, na sebe nenechalo dlouho čekat. Výnosem ze dne 4. září 1920 č. Rat. 1703 vydal nařízení, podle kterého měly být české děti z Hlučínska z německých opavských škol okamžitě vyloučeny. Jako důvod zde bylo uvedeno, že "*hlučínský okres tvoří zvláštní správní území od Slezska neodvislé a že proto zápisy všech žáků z celého hlučínského území jsou neplatné*".⁷⁴ Proti tomuto nařízení vydala Okresní školní rada v Opavě obratem odvolání (1920) na Ministerstvo školství a národní osvěty.

⁷³ Die Ausrottung der deutschen christlichen Schule in Hultschiner Ländchen, Zemský archiv v Opavě, Písemná pozůstalost Dr. Reinholda Weigla, protektora spolku Reichsverband heimatliebender Hultschiner, inv. č. 8, kart. 10

⁷⁴ Dopis Ministerstva školství a národní osvěty Zplnomocněnému komisaři Šrámkovi, 27. 10. 1920, Zemský archiv v Opavě, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 73, sig. V/45, kart. 29

Tam však bylo toto odvolání zamítnuto *"jelikož okresní školní radě jako podřízenému úřadu nepřísluší v tomto případě právo si stěžovati do nařízení zmíněného nadřízeným úřadem"*.⁷⁵

Později bylo sice na podnět rodičů postižených dětí, kteří podali v květnu 1921 stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu, zrušeno Šrámkovo rozhodnutí o vyloučení hlučínských dětí z německých opavských škol jako nezákonné, k tomu ale došlo až 18. 1. 1923 a do té doby měl komisař Šrámek volné pole působnosti. V již výše zmíněném dopise Ministerstvu vnitra z října 1920 popisuje JUDr. Šrámek vlastní výklad školského zákona a zdůvodňuje svoje kontroverzní rozhodnutí následujícím způsobem:

*"Stav tento (hromadné zápisy hlučínských dětí na opavské školy) v zájmu státním t. j. v zájmu konsolidace poměrů na Hlučínsku a zachování autority československé správy v nově inkorporovaném území nemohl jsem strpěti a byl jsem nucen bezodkladně a rázně zakročit. Třeba, že v celém školském zákonodárství nestává výslovného předpisu, že dítě školou povinné musí navštěvovati školu v obvodu svého bydliště, není pochyby (...) že přece jen zákon z tohoto stanoviska vychází (...) Na žádný způsob nepřipouští zákonodárství školské možnost, aby z některého obvodu školského děti proto, že rodiče se školou z důvodů nepedagogických nejsou spokojeni, hromadně přecházely do škol v obvodu sousedním a tím vlastní školu činily zbytečnou a školu jinou přetěžovaly."*⁷⁶

Otázka, jakým způsobem odlišit děti skutečně německé národnosti od tzv. Moravců, které česká správa, věrná v případě jakýchkoliv nejasností zásadě objektivního určování národnosti na základě mateřského jazyka⁷⁷, automaticky pokládala za Čechy, byla vyřešena s použitím pruských katalogů z období před připojením Hlučínska k ČSR:

*„Dal jsem poríditi seznamy hlučínských dětí, v opavských školách zapsaných, jichž opis přikládám, a jež prostřednictvím okresní školní rady v Hlučíně byly na základě pruských katalogů co do národnosti dítek přezkoumány. Ze seznamů těch patrno, že jen nepatrná část dětí jest národnosti německé, kdežto ohromná většina jsou t. zv. Moravci, pro něž právě české školy na Hlučínsku byly zřízeny.“*⁷⁸

⁷⁵ Dopis Ministerstva školství a národní osvěty Zplnomocněnému komisaři Šrámkovi, 27. 10. 1920, Zemský archiv v Opavě, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 136, sig. V/45, kart. 29

⁷⁶ Dopis zplnomocněného komisaře Šrámkovi Ministerstvu vnitra, Zemský archiv v Opavě, 16. 10. 1920, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 73, sign. V/45, kart. 29

⁷⁷ Na námitky, že místní obyvatelstvo je dvojjazyčné, bylo reakcí tvrzení, že dvojjazyčnost je nesrozumitelný pojem. (Plaček, V.: Prajzáci aneb k osudům Hlučínska 1742 - 1960, Hlučín-Kravaře 2000, s. 45)

⁷⁸ Dopis zplnomocněného komisaře Šrámkovi Ministerstvu vnitra, Zemský archiv v Opavě, 16. 10. 1920, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 73, sign. V/45, kart. 29

Těžko dnes odlišíme, do jaké míry vyjadřoval komisař Šrámek v dopise Ministerstvu vnitra svoje skutečné mínění a do jaké míry se snažil spíše obhájit a zapůsobit. V každém případě ale nenechal nikoho na pochybách, jak velká je dle jeho mínění pro Československo důležitost ne/loyality zemědělských obyvatel drobného území mezi Ostravou a Opavou. Použití bojové rétoriky vytváří dojem, že zplnomocněný komisař za zájmy republiky skutečně dýchal:

*"Věc ta má ohromnou důležitost a jest posledním náporom tajné irredenty proti asimilační naší úpravě školské na Hlučínku. Lid, když vidí, že mu veškeré protesty a stávký nepomáhají, obrací, jak to vidím na shroucení se stávek. Ustoupilo-li by se teď v posledním okamžiku germanizačnímu náporu, pak bychom shroutili jednou ranou vše, co jsme pracně na Hlučínku dosavad vystavěli."*⁷⁹

V závěru navíc tento vrchní představitel československé správy v oblasti vyjádřil poněkud předčasně své velice optimistické přesvědčení, že:

*"nápor lidový v tom směru nebyl všeobecný, ba dokonce vyskytoval se jen v několika obcích (...) o dalším vymizení odporu ve směru školském postarají se naši učitelé (...) příštího školního roku nebudeme míti s takovými a podobnými zjevy již ničeho co činiti."*⁸⁰

Vzhledem k odhodlání komisaře Šrámka nepřekvapí ani pro československou stranu příznivý výsledek prvního sčítání lidu z poloviny února 1921. K československé národnosti se oproti očekávání zejména německých publicistů, přihlásila většina obyvatel Hlučínska, tedy 82, 95%, zatímco k národnosti německé jen 16, 3%. Tím by mohl být problém ohledně prosazování německé výuky hlučínských dětí uzavřen, ale bylo tomu skutečně tak?

Nahlédneme-li do dobového tisku, naskytne se nám výmluvná odpověď na naši otázku. Článek z *Ratibořského kraje* ze dne 3. října 1922 hovoří jasně a jeho dikce navíc už sama o sobě svědčí spíše o narůstání napětí mezi Hlučíňany a jejich českými sousedy, než o čemkoliv jiném:

„Domnívali jsme se, že po prázdninách se lidé zde umoudří a nebudou více malé děti týrat a posílat do německých škol v Opavě, ale zklamali jsme se ukrutně. Lid jest zde ještě tak zaostalý, že dokonce svatosvatě věřil, že 15. srpna t. r. přijdou Němci a násilím přivtělí Hlučínsko k Prusku. V každé obci už byly vyhlédnuty stromy pro ty, co drží s Čechy a na kterých měli býti pověšeni. Našlo se dost strašpytlů, kteří na ten den z Hlučínska odešli.

⁷⁹ Dopis zplnomocněného komisaře Šrámka Ministerstvu vnitra, Zemský archiv v Opavě, 16. 10. 1920, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 73, sign. V/45, kart. 29

⁸⁰ Dopis zplnomocněného komisaře Šrámka Ministerstvu vnitra, Zemský archiv v Opavě, 16. 10. 1920, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 73, sign. V/45, kart. 29

*Nestalo se nic, jen četnictvo bylo sesíláno, aby pátralo po škůdcích pokoje a pořádku. Když se jim nezdařilo 15. srpna, začali agitovat, aby lidé posílali děti do německých škol v Opavě. A našli zase velmi mnoho nemoudrých obětí své zákeřné a nelidské činnosti. Třeba jenom ráno sedmým vlakem do Hlučína se projet a uvidíte spousty maličkých i dorostlejších obětí nerozumu pitomých rodičů z Hlučínska.*⁸¹

Autor tohoto článku nabízí českým úřadům rovněž řešení, a to především proto, že situace se v této oblasti nejen z českého pohledu nezlepšovala, ale naopak zhoršovala:

*„ ... záhodno by bylo, nepřičetné rodiče pozavírat nebo pokutovat za toto nelidské jednání. Letos jezdí do Opavy mnohem více dětí než loni a tam mrznou, perou se a z německých škol přinášejí sobě jen a jen zášť a nenávist ku všemu českému a brzdí práci učitelstva na Hlučínsko přikázaného (...) Proti této nemravnosti měla by už jedenkrát zemská správa politická se vším důrazem zakročiti a německým školám v Opavě zakázat přijímati neněmecké děti. Je to bohopusté prznění naší moravské větve zde a jelikož dobře víme, že p. zemskému prezidentu Šrámkovi nemálo na tom záleží, aby na Hlučínsku byl klid a pokoj, měl by se vším důrazem proti tomuto jednání protizákonnému opavských škol zakročiti.*⁸²

Dr. Šrámek byl téhož názoru, zakročiti se navíc nikdy nebál a v době, kdy byl výše zmíněný článek zveřejněn, byl pevně rozhodnut v boji o národní identitu Hlučíňanů pokračovat. Měl k tomu koneckonců více důvodů. Již prakticky od připojení Hlučínska k Československu v roce 1920 bylo městskou správou v Hlučíně vyvíjeno úsilí o zřízení německé menšinové školy v tomto regionu. První návrh na založení takového ústavu byl podán Okresní školní radou v Hlučíně již 14. 9. 1920. Zemská správní komise, které byla žádost postoupena, však vyjádřila pochybnost, že se v místě nachází skutečně 128 německých dětí, jak bylo v žádosti uvedeno. Ostatně, jak už víme, existovalo na tuto situaci více způsobů výkladu, zemský školní inspektor Andělín Novák zde například napočítal německých dětí pouze 9.⁸³ Komisař Šrámek ujišťoval, že bude situace v dohledné době vyřešena, diplomaticky volnými slovy:

*"Potom teprve, až poměry do jisté míry se ustálí, bude dána možnost zjistit předpoklady pro německou menšinovou školu v Hlučíně, a mám zato, že příslušné šetření ještě během letošního roku bude moci být provedeno."*⁸⁴

⁸¹ Ratibořský kraj, 3. října 1920

⁸² Ratibořský kraj, 3. října 1920

⁸³ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 30

⁸⁴ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 30

Šetření ovšem téhož roku provedeno nebylo a co v praxi znamenala formulace "až poměry do jisté míry se ustálí" naznačuje úryvek z článku, který byl zveřejněn v periodiku Československý sociální demokrat dne 12. 7. 1922:

*"V březnu 1921 požadovalo 170 německých rodičů znovuzřízení německé školy v Hlučíně. První podání byl odmítnuto, druhé nebylo vůbec vyřízeno a německé děti v Hlučíně nemají dodnes německou školu."*⁸⁵

Zdá se tedy, že československé úřady zvolily v této otázce taktiku mlžení a zdržování, což si záhy uvědomila i proněmecky orientovaná protistrana a rozhodla se pro alternativní přechodné řešení. S finanční pomocí Deutscher Kulturverband bylo v září 1922 v Hlučíně (a o rok později i v Kravařích) zřízeno německé soukromé vyučování, v místní tradici dodnes snad úplně bez výjimky nazývané německy - Privatunterricht. Ze strany československých úřadů se, zvláště v pozdějších letech, pro německé soukromé vyučování ujal pojem "pokoutní vyučování".

3. 3 Privatunterricht

Podmínky pro tento druh výuky nebyly nijak jednoduché. Na počátku školního roku 1922/23 byli pro účely soukromého vyučování k dispozici pouze 2 učitelé, kteří navštěvovali žáky dům od domu, bylo totiž zakázáno soustřeďovat na jedno místo děti dvou a více rodin.⁸⁶ Při nejlepší vůli tedy děti nemohly být vyučovány denně srovnatelné množství času, jako na státních školách. Navíc museli rodiče, i přes podporu Německého kulturního spolku, na každé dítě přispívat nezanedbatelnou částkou. Délku vyučování, kterou rodiče v žádostech o povolení domácího vyučování konkretizovali na 45min. denně, však Okresní školní rada v Hlučíně spatřovala natolik nedostatečnou, že *Privatunterricht* nakonec zakázala. To vyvolalo na jedné straně další vlnu každodenního cestování hlučínských dětí do německých škol v Opavě, na straně druhé se další možnou reakcí ukázalo být přestupování zákazu, např. v Kravařích. Zákaz domácího vyučování neměl totiž dostatečnou oporu ve školském zákoně, podle jehož znění školské úřady nemohly předepisovat způsob ani rozsah výuky. Za této situace se Okresní školní rada uchýlila k přezkušování dětí, které byly vzdělávány soukromě, jako k jedinému způsobu, jak prokázat nedostatečnost tohoto způsobu vyučování. Zpráva Okresní školní rady v Hlučíně z

⁸⁵ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 30

⁸⁶ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 31

poloviny března roku 1924 zplnomocněnému komisaři Šrámkovi odhaluje nejen výsledek tohoto přezkušování, ale i úhel hodnocení vědomostí žáků:

"V jakém duchu se nese vyučování udílené učiteli "Kulturverbandu", bylo poznáno při zkouškách dětí hlučínských, které již po dva roky požívají dobrodiní soukromého vyučování. Vědomosti žáků z vlastivědy byly naprosto nedostatečné. Vyučování vlastivědy má pěstovati v žáku lásku k vlasti a k národu. Toho se při vyučování vůbec nedbalo, dětem scházely ty nejprimitivnější vědomosti o vlasti a vlastním národu. Jest příznačné, že moravské děti učily se v dějepise pouze o starých Germánech."⁸⁷

Takové výsledky pochopitelně utvrdily zástupce Okresního školního úřadu v Hlučíně v jeho přesvědčení, že *"takové vyučování nemůže býti dostatečnou náhradou za vyučování školské"*, která má mít za cíl *"učiti lásce k rodnému lidu"*. Míru kompetentnosti a odpovědnosti rodičů ohledně volby tohoto *"rodného lidu"* přitom tento dokument bagatelizuje:

"Až v poslední době (...) vyskytují se zjevy, že rodiče hromadně dávají své děti vyučovati doma. Působí tu obyčejně nějaké živly z venčí. A právě takový případ byl v Kravařích, kde "Kulturverband" organisoval soukromé vyučování. Dokazuje to, že žádosti o povolení nepodávali rodiče, ale předseda "Kulturverbandu."

Zatímco se Okresní školní úřad v Hlučíně vypořádával s neochotou Hlučičanů podrobit se zákazu domácího vyučování, soustředil se komisař Šrámek na potírání druhého typu odporu, totiž tendence hlučínských dětí směřovat na německé školy v Opavě, kterou tento zákaz také vyvolal. Pravděpodobně v souvislosti s touto snahou zahájil na Hlučínsku vyšetřování národnosti pomocí dotazníků. František Halfar z obce Kouty vyplnil v roce 1923 takový dotazník natolik typickým způsobem, že nám může posloužit jako příklad pro ilustraci charakteru potíží, jež na Hlučínku panovaly.

Kde jste se narodil? – v Koutech.

Odkud pochází vaše rodina? – z Kout

Kde jste se naučil německy? – teprve ve škole

Jak mluvíte doma? – moravsky i německy, víc německy

Jak mluvila s vámi vaše matka, popř. babička? – moravsky

V jakém jazyku se modlíte? – v německém

V jakém jazyku se modlili vaši předkové? – v moravském

Jaké máte modlitební knížky? – německé

⁸⁷ Zpráva Okresní školní rady v Hlučíně zplnomocněnému komisaři Šrámkovi, 15. 3. 1924, Zemský archiv v Opavě, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 73, sign. V/53, kart. 31

Je zřejmé, že takový způsob vyplňování dotazníku se jevil úředníkům, jež ho vyhodnocovali značně nepochopitelný. Nedorozumění však bylo oboustranné. Na straně těch Hlučičanů, kteří se hlásili k německé národnosti, zjevně působilo pojetí nacionalismu, jež vytvořilo pro slovansky či jinak hovořící obyvatele německých zemí pojem *kulturní příslušnosti* k německému národu⁸⁹, nezávislého na rodném jazyce. Českoslovenští úředníci oproti tomu z pochopitelných důvodů trvali na konceptu mateřského jazyka jako objektivního znaku národnosti. Státní mocí ovšem disponovala pouze jedna z těchto stran. A ta zřejmě usoudila, že ona vůči československým úřadům vzpurnější část hlučínských obyvatel, pod vlivem německých nacionalistických skupin nevyplňuje dotazníky zcela upřímně. Aby je přichytila při lži, zavedla institut *důvěrníka* úřadů.

Takový důvěrník, v konkrétním případě Franze Halfara jím byl Čeněk Kroček, rolník v Koutech, byl zcela nepokrytě vlastně jakýmsi udavačem. Na základě jeho svědectví, že rodina komunikuje se sousedy moravsky a i mezi sebou se baví tímto jazykem, bylo vyhodnocení pocitu národního sebeurčení označeno za lživé. Bez zajímavosti rovněž není, že stejně tak, jako v případě Čenka Kročka, i v dalších případech, byli „důvěrníci“ československých úřadů Češi či Slezané. Tento fakt je především patrný z charakteru jmen důvěrníků. Hlučínská jména, křestní i příjmení, totiž zůstávala, vzhledem k tomu, že se místní původní obyvatelstvo prakticky po staletí nestěhovalo a téměř výlučně uzavíralo sňatky mezi sebou, neustále stejná a jejich charakter byl natolik specifický a počet natolik omezený, že se dá ještě dodnes snadno rozeznat, kdo z místních je potomkem původních obyvatel a kdo se přistěhoval z vnitrozemí. Údaje v dotaznících byly díky pomoci důvěrníků označeny za nepravdivé a jako takové byly postihovány pokutou i vězením. Řada rodin se tak ocitla ve svízelné situaci. Agenda zplnomocněného komisaře obsahuje desítky žádostí o prominutí pokut a trestů obyvatel, kterým sociální situace ani neumožňovala pokuty zaplatit.

Zdá se tedy, že měla-li celá iniciativa přispět ke zvýšení počtu hlučínských obyvatel, kteří by se dobrovolně hlásili k české národnosti, či kteří by k Čechoslovákům chovali alespoň nějaké sympatie, nebylo zřízení institutu důvěrníka patrně tím nejtěšnějším

⁸⁸ Zpráva Okresní školní rady v Hlučíně zplnomocněnému komisaři Šrámkovi, 15. 3. 1924, Zemský archiv v Opavě, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 73, sign. V/53, kart. 31

⁸⁹ Mečiar, M.: Sociální identity autochtonních obyvatel Hlučína: mezigenerační proměny, Dizertační práce, Brno 2007, s. 115

krokem. Ostatně, o "popularitě" důvěrníků mezi jejich hlučínskými sousedy svědčí dokument Okresního školního výboru v Hlučíně adresovaný zplnomocněnému komisaři Šrámkovi z 10. června 1925, který obsahuje žádost, aby zůstala jména důvěrníků v tajnosti *"ježto důvěrníci výslovně to u zdejšího úřadu požadovali, poněvadž prozrazením jejich jmen vznikly by jim v obci nepřijemnosti"*.⁹⁰

Zplnomocněnému komisaři Šrámkovi údaje získané vyšetřováním národnosti následně posloužily jako podklad při střetu s Městskou školní radou v Opavě. Ta rozhodla pro školní rok 1924/25 o přijetí 211 dětí z Hlučínska na opavské německé školy. Byly to právě ty děti, kterým Okresní školní rada v Hlučíně, jak již víme, čerstvě zamítla německé soukromé vyučování. Netrvalo dlouho a komisař Šrámek nařídil rozhodnutím z 3. ledna 1925 Městskému školnímu výboru v Opavě, aby 98 z těchto dětí ze studia vyloučil a odkázal je na příslušné české školy v místě jejich bydliště. Svoji motivaci vyjádřil o několik měsíců později v dopise ministerstvu vnitra takto: *"České školství za nynějších poměrů představuje nejspolehlivější a nejdůležitější prostředek našich asimilačních, či lépe řečeno reasimilačních snah v tomto důležitém pohraničním úseku."*⁹¹ Vlna stížností rodičů těchto dětí došla sluchu teprve o tři roky později, kdy bylo Nejvyšším správním soudem Šrámkovo rozhodnutí zrušeno jako nezákonné s odůvodněním, že zplnomocněný komisař není oprávněn rušit rozhodnutí předsedy opavské školní rady, neodporuje-li zákonu.

Do té doby ovšem vývoj situace připomíná pohyb v kruhu. Děti, jimž bylo zakázáno nejprve dojíždění do opavských škol, následně domácí vyučování a poté znovu dojíždění do opavských škol, se sice vrátily domů, nicméně místo tolik vynucovaného nástupu do českých škol v místě bydliště, byl pro jejich potřeby znovu zřízen již jednou zrušený *Privatunterricht*. Finančně byl podporován opět rodiči a Kulturverbandem, nicméně tentokrát navíc převzala politickou záštitu organizace Schlesische Schulschutzstelle. Československé úřady, zřejmě rozhodnuty rušit dětem střídavě studium v Opavě a *Privatunterricht* tak dlouho, dokud nedojde k úplné asimilaci obyvatel Hlučínska, pojalý nepřekvapivě úmysl toto znovuzřízené německé soukromé vyučování znovu zrušit.

⁹⁰ Dopis Okresního školního výboru v Hlučíně zplnomocněnému komisaři Šrámkovi, 10. 6. 1925, Zemský archiv v Opavě, Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, inv. č. 136, sign. XIII/125, kart. 58

⁹¹ Němečková, J.: Hlučínský problém a jeho odraz ve školství v meziválečném období, Slezský sborník č. 1/1967, s. 74-75

3. 4 Tahy a protitahy

Tento začarovaný kruh narušila teprve série změn, která předznamenala poměrně krátké období nejnadějnější fáze československo-německých vztahů na Hlučínsku za celé období 1. republiky. Ačkoliv i tehdy, tedy ve druhé polovině 20. let, měla přátelskost těchto vztahů samozřejmě svoje limity. První z těchto změn představoval nástup třetí vlády Antonína Švehly. Tato tzv. vláda panské koalice byla nejen jedinou pravicovou vládou za dvacetileté období trvání 1. republiky, ale také první vládou, na které participovaly také německé politické strany, konkrétně lidovci a agráři. To umožnilo těmto německým politickým představitelům také na Hlučínsku formulovat svoje představy, cíle a požadavky.

Netrvalo dlouho a následovala další poměrně zásadní změna. V souvislosti s chystaným správním sloučením Slezska a Moravy, byla nařízením z 3. února 1927 č. 5 Sb. zrušena instituce zplnomocněného komisaře pro Ratibořsko. Její zbylá působnost byla pak přenesena na zemského prezidenta. Nebylo to řešení, které by kohokoliv nadchlo, zvláště vzhledem k tomu, že úřad zemského prezidenta zastával, jak již víme, také Josef Šrámek. Zastáncům uvolnění poměrů se tak řešení zdálo polovičaté, českým nacionalistům naopak připadal tento krok příliš předčasný.

K samotnému sloučení Moravy a Slezska a vytvoření země Moravskoslezské došlo téměř o dva roky později (1. 12. 1928). Většina správních obvodů okresních úřadů přitom zůstala touto reorganizační změnou nedotčena. Ne však Hlučínsko. Výnosem ministerstva vnitra z 30. 10. 1928 č. 62841/1928/3 bylo z obvodu Okresního úřadu v Hlučíně odloučeno 12 obcí, které byly následně připojeny k obvodu Okresního úřadu v Opavě. Zároveň bylo k Okresnímu úřadu v Hlučíně připojeno 5 obcí patřících dosud k Okresnímu úřadu v Bílovci. Postoj německých lidovců k otázce dělení Hlučínska vyjádřil poslanec Felix Luschka⁹² následujícím způsobem:

"Naše strana se vyslovila shodně s usnesením okresního vedení v Hlučíně pro zrušení celého okresu Hlučín, aby se dosáhlo ukončení mimořádných ustanovení, která platí pro tento okres, aby tak Němci z Hlučínska mohli spíše něčeho dosáhnout. (...) Dělení Hlučínska jsme nenavrhlí my, ale vyplynulo to z povyku o "zvesničtění" Opavy. Aby byla

⁹² Felix Luschka (1885 - 1968), poslanec Národního shromáždění ČSR za Německou křesťansko sociální stranu lidovou, později za Sudetoněmeckou stranu. Po druhé světové válce se v rámci vysídlení československých Němců přestěhoval do Německa.

*Opava odškodněna za ztrátu zemské vlády, bylo 12 německých obcí okresu Hlučín připojeno k Opavě.*⁹³

Všechny tyto změny povzbudily existující snahy o rozvoj německého školství. Díky vstupu německých lidovců do vládní koalice byl stažen příkaz k rozpuštění tzv. Schulschutzstelle, která financovala *Privatunterricht* na Hlučínsku. Navíc vznikl Německý parlamentní školský výbor, jehož Slezske oddělení si vytklo za cíl dosáhnout zřízení německých škol na Hlučínsku. Patrně nejnápadnějším členem tohoto výboru se stal Josef Slaný, náměstek starosty v Kravařích a spolupracovník Reinholda Weigla. Ten byl také autorem otevřeného dopisu prezidentu Masarykovi ze 14. srpna 1928, ve kterém upozornil na porušování zákonů o zřizování menšinových škol na Hlučínsku a naznačoval, že v případě neochoty Československého státu tento problém vyřešit, nebude váhat obrátit se v této záležitosti na Společnost národů.⁹⁴

Vystupňovaná snaha o zřízení německého školství spolu s uvolňováním poměrů, kdy zvláště po zrušení úřadu zplnomocněného komisaře začal citelně narůstat počet žáků navštěvujících německé školy v Opavě, či *Privatunterricht*⁹⁵. To vše samozřejmě nezůstalo bez odezvy. Proti zřizování německých škol se postavila zejména Zemská školní rada v Brně, která upozorňovala ministerstvo školství na zahraniční zdroje hlučínského školního "odboje" a žádala přísné setrvání v nastoupené linii čistě československého konceptu vzdělání pro obyvatele Hlučínska.

Také tisk odrážel zostřující se atmosféru ve společnosti. Například časopis *Náš domov* neváhal hledat souvislost mezi kriminalitou mladistvých a německým vzděláváním:

*"Soud nelhal. Statistika Okresního soudu v Hlučíně ukazuje, že v uplynulém roce odsouzeno bylo zde 129 mladistvých osob. Největší procento těch dětí navštěvovalo německé školy v Opavě. Děti jsou ponechány celý den samy sobě a z dlouhé chvíle dopouštějí se přečinů. Ale nejhorší je, že německá škola nemůže působiti na děti v ohledu morálním prostě z toho důvodu, poněvadž děti učitelům a knězi nerozumějí. Zakrňují proto morálně, zač ovšem škola sama nemůže. Proto je zbytečno rozčilovati se v něm. novinách nad touto pravdou. Spíše měly by dáti rodičům spasitelnou radu, aby se ustrnuli nad svými potomky a nemařili jim život."*⁹⁶

⁹³ Das Volk, 30. 11. 1928

⁹⁴ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 120

⁹⁵ Pro školní rok 1929/30 navštěvovalo již na Hlučínsku *Privatunterricht* 573 žáků v devatenácti obcích. Do německých škol v Opavě docházelo v tomtéž školním roce již 442 žáků. (Ve školním roce 1924/25 bylo přítom do německých opavských škol přijato žáků 211, jejichž počet ještě komisař Šrámek téměř o polovinu snížil.)

⁹⁶ *Náš domov*, 26. 7. 1930

"Náš domov" také uměl jasně dát najevo svůj názor na snahy o zřízení německých menšinových škol:

"Z Ratiboře od našich důvěrníků dostáváme zprávu, že "Heimatlieben der Hultschiner Reichsverband" vydal všem "Kulturverbandům" a hlavně učitelům z "Privatunterricht" rozkaz, aby s celou silou počali znovu agitovati pro veřejné německé školy. Vemte to již páni v Ratiboři a na Hlučínsku jednou provždy na vědomí, kde vám německé školy patří, tam je máte. Ale pro české děti německých škol stavět nebudeme! K tomu nepomůžou ani bohaté agitační peníze z Německa."

Také Matice Opavská se postavila rázně proti zřizování německých škol a proti Privatunterrichtu. Její jednatel František Janotka se v roce 1928 k problému vyjádřil takto:

"Pokoutní soukromé německé vyučování kočovnými učiteli na Hlučínsku za účely zřejmě germanizačními kvete bez překážky dále. Protestovali jsme a protestujeme, aby v kterékoliv moravské obci povolena byla ať veřejná či soukromá obecná škola nebo školka mateřská, protože tam skutečných Němců není a československý státní aparát nemůže přece germanizaci napomáhati. Požadavek německých škol je části Moravců vsugerován z Opavy a ze zahraničí a je odůvodňován potřebou znalosti německého jazyka. Tomuto požadavku lze vyhověti, ale toliko v rámci školy české."⁹⁷

Řada českých učitelů či činovníků Matice Opavské na Hlučínsku prožívala v tomto období nepříjemné rozčarování, které se soudě dle formy reakcí někdy blížilo až šoku, jako například v případě Karla Hrušky, průkopníka snah matice Opavské o rozvoj československého školství na Hlučínsku a zároveň ředitele české měšťanské školy v Kravařích, který se vyjádřil následujícím způsobem:

"Byl by z nás někdo v roce 1920 věřil, že přijde také doba, že v československém státě bude českému lidu zápasit úporně proti trpěné a chráněné germanisaci? A přece...V roce 1927 mělo se podařit na Hlučínsku to, oč usilovaly pruské úřady od roku 1872 do roku 1920. České dítě na Hlučínsku mělo přijít do německé školy! Mrak se zatím (!) již přehnal, ale sychravý pocit odporu a hrůzy námi ještě otrásá. Jak mohlo k tomu dojít?"⁹⁸

V rámci protestů proti zřizování německých škol na Hlučínsku, vydala v roce 1928 učitelská jednota dokonce příručku s názvem *Německé školy pro moravské děti na Hlučínsku* a s podtitulem *Jubilejní dar čsl. republiky v desátém roce státní samostatnosti?* Účel vydání této brožury byl hned v úvodu přímo formulován. Mělo jím být vyburcování

⁹⁷ Habrmanová, M.: Zájem českých národních matic o Hlučínsko v meziválečném období, in: Hlučínsko v proměnách času, Hlučín 1993

⁹⁸ Habrmanová, M.: Zájem českých národních matic o Hlučínsko v meziválečném období, in: Hlučínsko v proměnách času, Hlučín 1993

československé veřejnosti, aby se postavila proti německým školám pro moravské děti na Hlučínsku a aby "zde, hlavně zde" pochopila "Komenského zásadu: Moravské děti Hlučínské patří jen do českých škol!". Obyvatelé Hlučínska jsou tu prezentováni jako "národně dosud neuvědoměli", přičemž je tento stav přičítán germanizaci, která v tomto regionu probíhala od poslední čtvrtiny 19. století, kdy došlo ke "zcizení duše a zkřivení povahy" Moravců "pruským režimem". Mravní povinností československého státu je pak podle autorů příručky svést boj s přetrvávajícími germanizačními snahami, aktuálně tedy zabránit za každou cenu vyhovění požadavku německých lidovců na zřízení německých škol na Hlučínsku.

Dále je zde předložena interpretace minulosti tohoto kraje, přičemž autoři vycházejí z představy, že již před rokem 1742 bylo zdejší obyvatelstvo národně silně uvědomělé a teprve vlivem násilné germanizace ze strany pruského státu se jeho "správné" vnímání vlastního původu jaksi zamlžilo. Jako důkaz správnosti tohoto postoje je zdůrazňováno používání moravštiny zdejším obyvatelstvem. Dá se říci, že mateřský jazyk Moravců je tu v podstatě jediným argumentem a je používán jako jediný legitimizační zdroj pro zásahy československé vlády v tomto regionu.

Co je míněno oním "zcizením duše a zkřivením povahy", kterého zde údajně pruská vláda dosáhla, poodhaluje kapitola pojednávající o příčinách úspěchu místních německých politických stran. V jejich výčtu se objevuje například: "nestálost povahy lidu, naprostý nedostatek přesvědčení, ať národního nebo politického, (...) nedůvěra, "opozičnost" v každém případě". Pro tato tvrzení nechybějí ani "důkazy":

"Není zvláštním zjevem, že při vojenských odvodech zpívají členové českých spolků německy a členové Kulturverbandu zase česky."

"Jako anekdota se čte tento případ: Ke členu zemské správní komise, faráři Hrubému v Opavě, přišel z obce N. občan, který ho žádal za snížení poplatků v nemocenské pokladně. Když uviděl kněze, vytáhl z kapsy legitimaci lidové strany. Farář Hrubý pravil, že on v té věci nemůže mnoho dělat, že by ho mohl doporučit jinému úředníku, ale ten je agrárník. Občan se dlouho nerozmýšlel a vytáhl legitimaci agrární strany z druhé kapsy. "To je dobré", praví mu farář Hrubý a aniž by toho občana pozoroval, zkouší ho dále a praví: "Víte, ono je to dnes v těch nemocenských pokladnách rudé, kdyby jste tak měl legitimaci soc. dem. strany." A než se nadál, vytáhl občan z třetí kapsy tuto legitimaci a pravil: "I tu mám a ještě mám legitimaci něm. křesť. sociál. strany." Farář Hrubý vrátil mu všechny

legitimace a praví mu s úsměvem: "Když jste takový všestranný straník, bude jistě vaši prosbě vyhověno."

"U okresního soudu v Hlučíně prohlásil obžalovaný, že neumí česky. Soudce ho proto vyslyšel německy. Jde to jako když zuby trhá. Mezi přerušením musel soudce výslech přerušit. Po chvíli začíná výslech znovu a protože zapomněl, že s obžalovaným mluvil německy, pokračuje česky. Obžalovaný rychle a správně odpovídá a ještě si pochvaluje, že tomu tak lépe rozumí."

Série příkladů ze života je glosována větou: *"Je patrné, že mezi takovým národně a politicky neuvědomělým lidem velmi dobře se pracuje německým agitátorům."* Proč se mezi takto neuvědomělým lidem československým agitátorům nepracuje tak dobře, to už text v zápalu bojové rétoriky neuvádí. V každém případě je však zjevné, že českoslovenští učitelé, tedy osoby, které místnímu obyvatelstvu do značné míry pomáhaly formovat obraz relativně nového spoluobčana, Čecha, nevykazovali přílišné tendence přistupovat k Moravcům jako k rovnocenným partnerům. Nedostatek nacionálního zaujetí byl poměrně zřejmě nahlížen jako druh méněcennosti či nevyzrálosti, ze které je třeba Moravce za každou cenu vyvést, třeba i proti jejich vůli, byla-li jim vůbec nějaká vlastní vůle přiznána. Dominantní československý asimilační koncept pro toto území předpokládal, že se během několika málo let po připojení situace přes prvotní potíže ustálí a v rámci následujícího "happy endu" si Hlučíňané plni vděčnosti uvědomí, že jsou vlastně Češi. Když se ale přiblížilo desetileté výročí připojení Hlučínska k Československu a očekávané vyústění nebylo o mnoho blíže, než v roce 1920, ba co víc, německým snahám bylo popřáváno sluchu tak, jako nikdy předtím, začali být českoslovenští činitelé, pracující celých deset let ve prospěch asimilace, poněkud rozladěni. V takto nastavených podmínkách došlo v roce 1930 k dalšímu sčítání lidu.

Jak již víme, oproti prvnímu sčítání se mnoho nezměnilo. Vládní kruhy stále trvaly na systému objektivních znaků, tedy mateřského jazyka, při určování národnosti. K ospravedlnění tohoto postoje jim nepochybně posloužily i písemnosti takového typu, jako byla výše zmíněná publikace *Německé školy pro moravské děti na Hlučínku*. Připomeňme, že při sčítání roku 1930 se zde k československé národnosti přihlásilo celých 92,3% obyvatel, zatímco k německé jen 7,5%.⁹⁹ Problematika dojíždění Hlučínských dětí do německých škol v Opavě se však tímto československým dílčím úspěchem nevyřešila a

⁹⁹ Plaček, Vilém: *Prajáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938*, Háj ve Slezsku 2007, s.166

zůstala aktuální i ve 30. letech, stejně jako *Privatunterricht*, což spolehlivost výsledků sčítání lehce zpochybňuje.

3. 6 Radikální opatření české strany proti německým snahám ve školství

*"S pastuškou se nespokojíme. Nejsme národem žebráků. Pro české děti v Hlučíně právem žádáme vzorné školní budovy."*¹⁰⁰

V roce 1930, kdy bylo provedeno sčítání lidu a v době bezprostředně nadcházející, se vyostřovala kampaň proti německým snahám v oblasti školství. V rámci této kampaně časopis *Náš domov* dokonce přikročil ke zveřejňování jmen rodičů, kteří posílali svoje děti do německých škol v Opavě a také jmen těch, kteří usilovali o zřízení německých menšinových škol.

Jak naznačuje úryvek z článku v časopise *Náš domov* uvedený pod nadpisem, neomezila se československá vláda jen na restriktivní kroky. Po první vlně zakládání českých škol na Hlučínsku, následovala ve 30. letech druhá vlna péče, během níž byla zřízena například Masarykova jubilejní vyšší škola lidová pro Hlučínsko. Tato druhá vlna se vyznačovala zejména zvýšeným zájmem o stav školních budov a jejich renovací, či přímo otevíráním nových a moderních škol.

Zároveň se zvedla na nejvyšších místech vlna zájmu o skutečný stav školství na Hlučínsku. Ministerstvo školství a národní osvěty vzneslo například v roce 1932 na Moravskoslezský zemský úřad v Brně žádost o zjištění stavu *Privatunterrichtu*, o míře, v jaké k němu v jednotlivých hlučínských obcích dochází a jakým způsobem probíhá. Zároveň se aktivizovala také Učitelská jednota na Hlučínsku. V memorandu z května 1933 požadovala zrušení *Privatunterrichtu* a stejně tak se o ně zasazoval senátor Vilém Votruba, který ve svém projevu v senátu v listopadu téhož roku označil německé soukromé vyučování na Hlučínsku za středisko protistátní činnosti.¹⁰¹ Senátor Votruba stál také spolu s kolegy Václavem Klofáčem, Františkem Novákem, Františkem Reylem a Janem Filipínským za podáním "naléhavé" interpelace všech koaličních českých stran z 25. října 1933. Píše se v ní mimo jiné toto:

¹⁰⁰ *Náš domov*, 17. září 1932

¹⁰¹ Plaček, Vilém: *Prajáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938*, Háj ve Slezsku 2007, s. 186

"Střediskem této protistátní činnosti jsou německé pokoutní školy, umístěné v soukromých domech. V těchto pokoutních školách schází se nejen mládež školou povinná k soukromému vyučování, ale i dospělí občané německého smýšlení, kde poslechem německého rozhlasu ze zahraničí, irredentistickými přednáškami, směřujícími proti celistvosti našeho státu, jakož i nacvičováním německých velezrádných písní u nás zakázaných posilují se v odboji a nenávisti proti státu a vychovává se mladá generace hlučinská v protistátním duchu. Soukromé vyučování na Hlučínsku vyvinulo se nekontrolovatelně v pokoutní německé školy, zřízené a vedené zcela po způsobu školském s hromadným vyučováním, společnými vycházkami a pod. a stojí mimo kontrolu dohlédacích orgánů. Školy tyto staly se přímo pařeništěm a podporovatelem protistátních irredentistických živlů."¹⁰²

V závěru textu jeho autoři kladou premiérovi Malypetrovi otázku: "(...) jaké opatření hodlá vláda učiniti, aby řádění neodpovědných protistátních živlů pod rouškou soukromého vyučování navždy a definitivně byla učiněna přítrž?"¹⁰³

Premiérova reakce na tyto tlaky na sebe nenechala dlouho čekat. Již 18. listopadu 1933 informoval autory interpelace o tom, že pověřil Ministerstvo školství a národní osvěty provedením šetření, které bylo svěřeno Zemské školní radě v Brně a které mělo ověřit, zda skutečně probíhá soukromé vyučování na Hlučínsku "nedovoleným způsobem, tj. ve formě pokoutních škol".¹⁰⁴ Výsledek tohoto šetření přímo vedl z zákazu *Privatunterrichtu* na Hlučínsku, který udělil Okresní úřad v Hlučíně německému parlamentnímu školnímu výboru. Ten se následně rozpadl a vzápětí Josef Slaný, sekretář německých lidovců oznámil, že jeho strana nemůže nadále *Privatunterricht* podporovat.

Houževnatí němečtí učitelé ovšem v krátké době získali příslib finanční podpory od Říšskoněmeckého spolku pro němectví v cizině a soukromé vyučování pokračovalo dál, i když, pravda, nyní v maximálním utajení, v jehož rámci skupiny žáků neustále konspirativně střídaly učební prostory. Ve školním roce 1933/34 se tento způsob výuky vztahoval na 730 žáků¹⁰⁵.

102 Z projevu senátora Václava Sladkého,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028001.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

103 Z projevu senátora Václava Sladkého,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028002.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

104 Z projevu senátora Václava Sladkého,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028002.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

¹⁰⁵ Plaček, V.: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920 - 1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 186

Němečtí lidovci se však nevzdali a brzy opět vznesli na vládu požadavek na zřízení čtyř německých menšinových škol alespoň v obcích, kde byla podle posledního sčítání lidu ne úplně zanedbatelná německá menšina. Něco takového pochopitelně nezůstalo utajeno, natož bez reakce. Jak nás informuje *Náš domov*, byla "rozšířena pověst (...), že zde budou zřízeny 3 německé školy. Učitelská jednota v Hlučíně proti podobným úmyslům hlasitě protestovala na valné hromadě v Hlučíně 21. ledna (1934)."¹⁰⁶ Obava, že by snad vláda mohla německým požadavkům vyhovět, vedla v říjnu 1934 k zorganizování deputace zástupců národních institucí z Opavy do Prahy, kde premiér Malypetr a ministr školství Krčmář členy deputace ujistili, že na Hlučínsku žádné německé školy zřízeny nebudou.

3. 7 Lex Uhlíř

*"Slavný senáte, jest jasné, že tento zákon, lex Uhlíř má zavést pořádek do dnešního chaosu. Měl jsem odvahu říci několikrát i na veřejných schůzích, že bych se styděl, kdyby se můj národ přižívoval z cizí krve. Naši Češi a Slováci mají tolik životní síly, že se dovedeme udržeti sami. Chcete-li boj, tedy boj zbraněmi ducha, a ne terorem a násilím. Nebudeme se báti ničeho."*¹⁰⁷

V následujícím roce (1935) bylo možno pozorovat další zostřování v chování československých úřadů vůči jakýmkoliv snahám o *odnárodňování hlučínských dětí*. V rámci tohoto zostřování přikročil například Zemský školní úřad v Brně k omezování počtu tříd na německých školách v Opavě.¹⁰⁸

Reinhold Weigl navíc zmiňuje v článku *Proč děti v opavském Slezsku nechodí dosud do školy?* případ, kdy bylo na nátlak československých školních úřadů v listopadu 1935 vyloučeno z Německé soukromé klášterní školy v Opavě 100 dívek z Hlučínska.¹⁰⁹ Zároveň přikročily obecní úřady na Hlučínsku na počátku školního roku 1935/1936 v

¹⁰⁶ *Náš domov*, 27. ledna 1934

¹⁰⁷ Projev senátora Václava Sladkého,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028002.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

¹⁰⁸ Ze 40 tříd na obecních německých školách v Opavě bylo zrušeno 10 tříd, německé měšťanky byly zúženy z 18 na 16 tříd.

¹⁰⁹ *Warum Kinder in Opava Schlesien nicht zur Schule gehen noch?*, Zemský archiv v Opavě, Písemná pozůstalost Dr. Reinholda Weigla, protektora spolku Reichsverband heimatliebender Hultschiner, inv. č. 4, kart. 9

případě zájemců o *Privatunterricht* k vyžadování žádostí o osvobození z veřejných škol, které byly následně hromadně zamítány s odůvodněním, že byly podány pozdě.¹¹⁰

Celkově tento zosřtený trend vyvrcholil na jaře 1936, kdy vešel v platnost tzv. lex Uhlíř.¹¹¹ Jednalo se vlastně o novelu zákona z roku 1869, jejíž návrh podal poslanec a národní demokrat František Uhlíř. Tento rakouský zákon, který stanovoval pravidla vyučování na obecných školách a deklaroval povinnou školní docházku pro všechny děti bez rozdílu, totiž obsahoval část, která se z pohledu československých státních zástupců ve třicátých letech jevila jako zastaralá. Umožňovala totiž, zvláště s ohledem na tradici šlechtických kruhů a vyšších vrstev společnosti, domácí vyučování. Československá republika ovšem nastolila naprosto jiné pojetí sociální rovnosti, a tak bylo třeba upravit i školský zákon. Obsáhlá diskuze, která se rozhořela mezi poslanci v souvislosti se schvalováním tohoto nového zákona navíc spadala do období těsně po odstoupení Tomáše G. Masaryka z funkce prezidenta. V atmosféře úcty k této národní autoritě, která při této příležitosti oživala, se zdálo přirozené připomínat jeho odkaz a zaštitovat se jím. Masarykův výrok "Státy se udrží těmi ideami, kterými vznikly." byl tak například coby nezpochybnitelná pravda zastánci lex Uhlíře využit jako podpůrný argument pro jeho schválení. Vyplývalo z něj totiž, že patřila-li mezi ideje, ze kterých Československo vzniklo, také sociální spravedlnost, pak bylo třeba jakékoliv "neoprávněné výsady" v zájmu přežití republiky odbourat. A právě o to se měl v oblasti školství postarat právě lex Uhlíř. "Nespravedlivá výsada" domácího vyučování tak měla být napříště omezena jen na opravdu výjimečné případy, např. na děti, kterým školní docházku neumožňuje zdravotní stav. Otázkou je, proč nezačaly být tyto "nespravedlivé výsady" ve školství odbourávány dříve, než 17 let po založení republiky.

Pravděpodobně není náhoda, že tento zákon navrhnul zrovna František Uhlíř, který byl původním zaměstnáním učitel z Moravské Ostravy a byl tak tedy do hlučínské problematiky opravdu zasvěcen. Lex Uhlíř se měl v budoucnu totiž dotknout právě zejména praxe *Privatunterrichtu* na Hlučínsku a byl od počátku také myšlen jako prostředek k potírání "pokoutních škol" určených k "odnárodňování" údajně jednoznačně českého obyvatelstva Hlučínska. To by ostatně vysvětlovalo, proč byly náhle, tolik let od založení Československa, oprášený ideály, jež stály u vzniku tohoto státu. Nechme nyní

¹¹⁰ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 196

¹¹¹ Dne 28. února 1936 schválen sněmovnou, 1. dubna 1936 vyhlášen.

promluvit senátora Sladkého¹¹², který v senátu zahajoval diskuzi o lex Uhlíři a jehož popis *Privatunterrichtu*, myslím, dobře vystihuje většinový náhled československých státních úředníků na tuto problematiku:

*"Stávalo se totiž, že nejasného zákona rakouského, předlitavského, bylo zneužíváno, a že to, co mělo být výjimkou, stalo se pravidlem, že to, co mělo platit pouze pro jednotlivce, stalo se hromadným zjevem, že vyučováno bylo hromadně a že z tohoto hromadného vyučování soukromého, t. zv. Privatunterrichtu, vyvinuly se pokoutní školy, které nebyly řádně umístěny, které neměly řádných vyučovacích pomůcek, které neměly kabinetů, které nebyly vůbec pod řádným dozorem a kde vyučovali učitelé, řekl bych lidově, amatéři nejen nekvalifikovaní, ale velmi často po stránce státoobčanské naprosto neschopní. Cílem těchto škol pokoutních nebylo vychovávat děti, jak jsou vychovávány všude jinde ve školách Československé republiky, ať toho či onoho vyučovacího jazyka, nýbrž vychovávat je v ideálech staré Evropy, aby tyto děti byly nasáknuty neúctou k autoritě tohoto státu. Z těchto škol stalo se politikum a jejich cílem bylo nasáknouti mladé duše dětí jiným duchem, než jaký odpovídá potřebám státu československého, a zároveň je odnárodniti. Nebyly určeny pro děti německé národnosti, nýbrž především národnosti české."*¹¹³

Senátoři za SdP pochopitelně vnímali celou situaci naprosto jinak. Zejména se drželi tvrzení, že nemůže být rušeno soukromé vyučování, není-li k dispozici dostatek veřejných škol, myšleno těch německých. Senátor Justin Greger vystihnul slabou stránku pročeské argumentace, když konstatoval, že: *"Stran národní příslušnosti musíme se tázati: Kdo určuje národní příslušnost státních občanů? Úřad anebo státní občané sami? Je příznačné, že právo rodičů zůstává naprosto bez povšimnutí."*¹¹⁴ Tato skutečnost, kterou sám označil za nemorální, mu však nijak nezabránila v tom, aby v následujícím okamžiku sám naprosto neopominul právo rodičů na volbu a neoznačil je automaticky za Němce, kterým nezbyvá nic jiného, než soukromé vyučování, pokud nechtějí posílat svoje děti do *"škol cizího jazyka"* (míněno do českých škol). Pokud pak hlučínští rodiče přece jen svoje děti do českých škol poslali, bylo tomu tak podle senátora Gregera hlavně proto, že do německé školy bylo vinou československé školské politiky příliš daleko, neboť jich byl nedostatek, či snad proto, že se báli pokuty. Možnost, že by snad mohl alespoň teoreticky hlučínský

¹¹² Senátor Václav Sladký byl národní socialista a podobně jako František Uhlíř byl jako bývalý učitel v Opavě s hlučínskou problematikou důvěrně obeznámen.

¹¹³ Projev senátora Václava Sladkého,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028001.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

¹¹⁴ Projev senátora Justina Grégra,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028003.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

rodič posílat svoje dítě do české školy na základě vlastní volby, senátor Greger nepřipustil. Také další reprezentant SdP, senátor Emil Enhuber, vyslovil odmítavý postoj k lex Uhlíři, když ho označil za *"další krok k tomu, abychom byli úplně zbaveni svých práv"*.¹¹⁵

Proti schválení nového zákona se ze svých specifických pozic postavili i komunisté. Komunistický senátor Karl Dresl se také zapojil do diskuze a během svého projevu, který vyvolal bouřlivé spontánní verbální reakce, redukoval celou problematiku na otázku ne/dostatku. Napomenul svoje kolegy za to, že se zabývají školstvím dříve, než byl vyřešen problém chudoby, kvůli které část dětí například v zimě *"nechodí do školy vůbec, protože jsou nahé"*. Dále naznačil řešení, které by však dle jeho názoru bylo možno realizovat pouze v socialistickém státě: *"Pánové, dejte jejich otcům a matkám práci, chléb a dostatek politických práv v menšinových krajinách a úplně vymýtíte šovinistického ducha také ze Sudet a z jejich škol."*¹¹⁶

Z komunistických řad nicméně vzešly i originálnější myšlenky. V časopise Tvorba vyšel v březnu 1936 v reakci na chystaný nový školský zákon článek o Hlučínku, ve kterém K. Kavan vyslovil myšlenku, že obyvatelé Hlučínska nejsou sice Němci, ale ani Češi a na základě tohoto tvrzení také navrhnul řešení:

*"Jsme důslednými bojovníky za sebeurčení národů. (...) Povrchní pozorovatel Lašska, byť i marxista, by se domníval, že je nutno, abychom podporovali boj českého vládního tábora, poněvadž Moravci jsou Češi. Německý komunista by bojoval o německé školy, v domnění, že jde o německé obyvatelstvo. Je to možné? Nikoli, obyvatelstvo Hlučínska jsou Laši, musí se jim dostat škol, v nichž se bude učit v mateřském jazyce, který dá Lašsku možnost samostatně kulturně žít a tvořit!"*¹¹⁷

Zdá se tedy, že komunisté si jako jediní dokázali představit, že by bylo možno vystoupit z bludného kruhu souboje českého a německého nacionalismu.

V každém případě byl ale lex Uhlíř přes všechny rozporuplné názory senátorů nakonec schválen a československá strana si mohla konečně užít pocit zadostiučinění ve chvíli, kdy většina hlučínských dětí přestoupila ve školním roce 1936/37 z *Privatunterrichtu* do českých škol. Tento příjemný pocit zadostiučinění měl být ale brzy uveden na pravou míru.

¹¹⁵ Projev senátora Emila Enhubera,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028003.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

¹¹⁶ Projev senátora Karla Dresla,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028003.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

¹¹⁷ Kavan, K.: Jaké školy na Hlučínku?, in: Tvorba, 6. března 1936, s. 149

3. 8 Poslední snaha

*"Úkolem naším na osvobozeném Hlučínsku jest vrátiti české větvi hlučínské vědomí kulturní a národní jednoty české a zhladiti to odcizení, které cizí vláda mezi nás položila. Hlučínsko, sevřené se všech stran cizím státem, staniž se českou tvrzí, úspěšně vzdorující náporu nepřátel. Červeno-modro-bílá vlajka československá necht' hrdě vlaje nad Hlučínskem, probudilým a vědomým svých práv a povinností k svému národu a státu."*¹¹⁸

V úryvku z drobné příručky *O naše Hlučínsko* demonstruje její autor, senátor a národní demokrat Jan Kapras, ještě v roce 1935 rozhodné odhodlání československých zástupců nejen čelit sílicímu vlivu SdP v pohraničí, ale také nad ním zvítězit. Pojd'me se podívat, jak se to nepovedlo.

Nyní zbyteční učitelé ze zákona zrušeného *Privatunterrichtu* pochopitelně nesložili ruce do klína a stejně tak Spolek pro německví v cizině neztratil ochotu financovat německý školský "odboj" v Československu, a tak již dva měsíce po začátku školního roku 1936/37 začaly fungovat tzv. doučovací hodiny němčiny neboli *Nachhilfeunterricht*. Tento pokus o aleternativní náhradu *Privatunterrichtu* byl sice do konce školního roku rozeznán policií, řada osob byla v souvislosti s tímto policejním zátahem zatčena a souzena¹¹⁹ (odhady se pohybují mezi 30-43 zatčených)¹²⁰ a nebo uprchla za hranice, ale ani takto razantní přístup státních orgánů však již nemohl zabránit lavinovitému přílivu lidového odporu pod taktovkou SdP.

Koncem následujícího školního roku (1937/38) zahájila SdP na Hlučínsku kampaň, v jejímž rámci proběhla zápisová akce hlučínských dětí do německých škol v Opavě, v duchu hesla, které se skvělo na letácích, jež tuto akci doprovázely: "Německé dítě do německé školy." Z místních českých škol tak bylo odhlášeno přibližně 2. 400 dětí.¹²¹ Zároveň sepsal místostarosta Kravař a člen SdP Josef Slaný tzv. Pamětní spis o Hlučínsku, určený parlamentnímu klubu SdP, v němž prezentoval požadavek německých škol pro hlučínské děti, popřípadě povolení, aby mohli navštěvovat německé školy v Opavě. Zemská školní rada v Brně však přihlášky hlučínských dětí do německých škol jednoduše

¹¹⁸ Kapras, Jan: *O naše Hlučínsko*, zvláštní otisk z *Národních listů* 3. 2. 1935

¹¹⁹ Článek s názvem "Odsouzení henleinovci z Hlučínska" v časopise *Náš domov* z 26. března 1938 podává zprávu o trestech, které padly v procesu s "provozovateli podkopné činnosti a zároveň funkcionáři *Privatunterrichtu*", kteří byli obžalováni za útok na republiku. Tři z osmi obviněných byli zproštěni viny, další tresty se pohybovaly od 5 let vězení a pokuty 2000 Kč až po 20 let vězení, které dostal Alois Weczerek, krejčí k Kravař a předseda SdP.

¹²⁰ Plaček, Vilém: *Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938*, Háj ve Slezsku 2007, s. 217

¹²¹ Plaček, Vilém: *Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938*, Háj ve Slezsku 2007, s. 218

nepřijala. Zástupci SdP ale následně přece jen alespoň dosáhli ještě na nejvyšších místech (premiér Milan Hodža / ministr školství a národní osvěty Emil Franke) ustavení komise, která měla hlučínské děti přezkoušet ze znalosti německého jazyka. Ve zkoušce, která proběhla koncem srpna, jich obstálo z celého Hlučínska pouhých 65. Řada rodičů se ale s výsledkem této zkoušky nemínila smířit, a tak nezačal školní rok 1938/39 na Hlučínsku zrovna nejtěšněji. "Nejtvrďší jádro" hlučínských rodičů (kolem 300 osob) se totiž počátkem září vydalo demonstrovat proti výsledkům přezkušování do opavských ulic. Demonstranti byli rozehnáni policií a došlo i na zatýkání. Mnohem větší počet Hlučičanů se ovšem rozhodl vyučování bojkotovat, a tak 1. září 1938 nedorazilo do českých škol na Hlučínsku přes 1300 dětí.

Atmosféra byla tedy velmi rozjitřená, dalo by se říci, že i znatelně rozjitřenější, než v roce 1920 a právě v tom okamžiku zavítala do Československa mise britských diplomatů v čele s lordem Runcimanem. To byla ovšem příležitost, kterou si hlučínští proněmečtí činitelé nemohli nechat jen tak ujít. Josef Slaný, místostarosta Kravař se okamžitě vypravil v čele delegace do Prahy, kde seznámil Runcimanovy spolupracovníky s hlučínskou školskou problematikou s bezprávím, které se zde hlučínským obyvatelům, tedy Němcům, děje. Zároveň žádal svoje nečekané spojence, aby využili svůj vliv a vynutili na československé vládě nápravu. A opravdu, zanedlouho byla na Hlučínsko vyslána nová komise, která měla znovu posoudit jazykovou způsobilost dětí ke studiu na německých školách. Situace v příhraničních oblastech Československa s převahou německého obyvatelstva a také na Hlučínsku však v době působení této komise po odjezdu lorda Runcimana nabyla takového charakteru, že většina hlučínských rodičů již nepovažovala za nutné vůbec se s dětmi před komisí k přezkoušení dostavit.¹²²

Komise přesto došla k závěru, který poměrně překvapivě shledal ve zpětné bilanci jako problém nejen působení SdP na hlučínské obyvatele, ale nedostatky našel i na své straně, jak je patrné ze závěrečné zprávy:

"Přes veškeré intervence v posledních letech nedostávají se děti z Hlučínska do středních učilišť, kde počet žáků je omezen. Jsou to hlavně učitelské ústavy, které hlučínské děti vůbec nepřijímají. Dále je známo několik případů, že zdejší absolventi českých středních škol i právnické fakulty přes četné intervence nemohou obdržet místa ve státní službě. Tito absolventi českých škol mají kritické postavení. Do Německa za obživou v důsledku svého studia a národnostního přesvědčení jít nemohou a v ČSR zaměstnání najít nemohou. Tak a

¹²² Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 219

podobným způsobem se o této otázce mluví mezi hlučínským lidem a z tohoto hlediska posuzují otázku docházky dětí do českých škol."¹²³

Na podobné úvahy ale bylo koncem září 1938 poněkud pozdě. Dne 8. října 1938 obsadily německé ozbrojené síly Hlučínsko a tímto radikálním krokem se česko-německý nacionalistický duel o hlučínské školství a "duše Moravců" uzavřel.

3. 9 Rozšiřování sítě českých škol

Československá správa přistupovala k problematice hlučínského školství od počátku s budovatelským nadšením. Její paternalistický přístup, jehož negativa jsou myslím patrná, měl ale také svoji světlou stránku. Vzápětí po připojení k Československu nastal na Hlučínsku zakladatelský boom. K již existujícím 46 obecným školám, z nichž 11 spravovala církev, přibýly již během roku 1920 tři měšťanské školy, v Kravařích, Petřkovicích a v Hlučíně a v Kravařích vznikla navíc Živnostenská škola pokračovací. V Hlučíně bylo založeno reálné gymnázium, které si však na dokončení nové školní budovy muselo počkat do roku 1925 a zatím sídlilo v bývalém sirotčinci. V následujícím roce vznikly v budově kravařského zámku Zimní dvouletá hospodářská škola, která byla později přejmenována na Státní odbornou hospodářskou školu a dále sídlila v téže budově nově založená Hospodyňská škola, jež byla určena pro dívky, které chtěly získat základ pro rodinný život (vaření, šití, ruční práce, domácnost). V roce 1921 dále vznikly na Hlučínsku tři nové živnostenské školy pokračovací a místo zrušené německé mateřské školy v Petřkovicích, bylo na Hlučínsku do roku 1923 založeno 6 českých. V letech 1923 - 24 vznikly v této oblasti další školy, dvouletá Lidová škola hospodářská a při dolu Anselm pak také Soukromá hornická škola pokračovací a další dvě mateřské školy.

Při příležitosti slavnostního otevření nové moderní budovy reálného gymnázia v Hlučíně 6. září 1925 pronesl zplnomocněný komisař Šrámek v rámci svého projevu tato slova:

*"Škola musí apoštolovat mezi lidem, prolomit ledy, ukázat, že také z českých škol vycházejí celí a velcí mužové. Ze studujících reálného gymnázia se musí stát horliví vlastenci, kteří budou ke cti státu a národa."*¹²⁴

Záviselo-li tedy opravdu národní cítění Moravců především na charakteru školy, kterou navštěvovali, neudělal jistě komisař Šrámek málo pro to, aby získal československému

¹²³ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 219

¹²⁴ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 93

státu jejich náklonnost. Když v roce 1927 opouštěl úřad zplnomocněného komisaře, existovala v každé obci minimálně jedna česká obecná škola, a v obcích Sudice a Třebom z důvodu převahy německého obyvatelstva také obecné školy německé. Dále zde fungovalo 9 českých mateřských škol s kapacitou pro 500 dětí, 6 měšťanek, pokračovací školy živnostenské, odborné školy a hlučínské reálné gymnázium. Nevyhovující školní budovy byly v rámci možností průběžně opravovány a v roce 1923 zemřel v Kobeřicích Josef Drastík, jediný učitel, který zůstal učitelem na Hlučínsku i po jeho připojení k Československu, přestože zde působil jako učitel už před ním.

K druhé vlně péče o hlučínské školství v duchu idealismu komisaře Šrámka došlo ve třicátých letech. Byly zakládány nové měšťanské školy, v roce 1931 byla založena Masarykova jubilejní vyšší škola lidová pro Hlučínsko a Těšínsko a zároveň byla celá řada školních budov také modernizována (např. přestavba tzv. Anselmova ústavu v Šilheřovicích). Roku 1936 byla zahájena výstavba nové budovy měšťanky v Hošťálkovicích, o rok později totéž v Dolním Benešově a v Hlučíně se nová měšťanka začala stavět dokonce ještě v květnu 1938, snad jako symbol nezdolnosti ducha československé správy.

Tuto druhou zakladatelskou vlnu předcházely dvě změny. Jednak to byla správní reorganizace z roku 1928, která sloučením Moravy a Slezska vytvořila zemi Moravskoslezskou a v jejímž rámci Hlučínsko ztratilo 12 obcí a 5 naopak získalo. Tento úbytek obcí se pak pochopitelně promítl do celkového počtu obecných škol na Hlučínsku, takže bylo-li na Hlučínsku v roce 1925 46 obecných škol, bylo jich v okrese Hlučín v roce 1934 pouze 37.

Druhá změna se týkala převedení většiny škol pod státní správu. Došlo k ní v roce 1929 a hodnocení tohoto kroku Ministerstva školství a národní osvěty, byla různá. Zatímco například ředitel měšťanské školy v Hati vyjádřil ve školní kronice nedůvěru k účelu takového opatření (*"Ministerstvo školství a národní osvěty postátnilo koncem roku 1929 všechno školství na Hlučínsku, aby mohlo lépe čelit místním činitelům, kteří často nežádoucím způsobem uplatňovali svůj vliv v místních školních radách."*¹²⁵), senátor František Novák vyjádřil v diskuzi o přijetí Lex Uhlíře v roce 1936 spíše očekávání vděčnosti a loyality československé vládě za tento krok:

"Tam byly obcím postátněny a také postaveny školy. Kdyby některému našemu okresu nebo obci, ať je to kdekoliv, bylo odňato tak ohromné břemeno udržování a stavby škol,

¹²⁵ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 128

nevím, jak vděčné by za to byly! To bylo uděláno na Hlučínsku obcím, které z rozpočtu někde 20, 30 nebo 70 tisíc by byly musily na to platit, kdežto takto jim to platí stát."¹²⁶

At' už šlo v případě postátnění hlučínských škol o lepší kontrolu nad nimi nebo spíše o krok, kterým si vláda chtěla hlučínské obce zavázat, faktem je, že k němu došlo, takže bilance z roku 1935 vypadala takto: 50 obecných škol (z toho 40 státních a 10 veřejných), 23 mateřských škol (z toho 12 státních a 11 soukromých), 10 měšťanek (státní).¹²⁷

Shrňme-li celé období 1920 - 1938 z pohledu stavební a modernizační aktivity československého státu na území Hlučínska, bylo zde postaveno celkem 9 zcela nových školních budov a celá řada dalších prostor byla rekonstruována.

Poněkud slabším článkem české školské soustavy na Hlučínsku bylo učitelstvo. Působila zde sice celá řada nadšenců, přesto byl českých kvalifikovaných učitelů na Hlučínsku chronický nedostatek. V roce 1921 tak působilo na Hlučínsku 181 učitelů, z toho však jen 27 s maturitním vysvědčením. Pravděpodobně jsou v tomto ohledu na vině podmínky, které byly zejména bezprostředně po připojení Hlučínska k nově příchozím českým učitelům relativně tvrdé. Fakt, že tito učitelé nahradili učitele německé - a v očích mnoha Moravců nespravedlivě vyhnané - vyvolával vůči nim nepřátelské chování, jak plyne například z poznámek učitele Chovance, prvního českého učitele v Bobrovníkách na Hlučínsku:

"Pohlíželi na mne jako na vetřelce a dávali mi to při každé příležitosti znáti. Byt a stravu jsem obdržel až po zakročení okresní politické správy. Jinak na mne nepromluvili, než německy a vůbec své německé smýšlení dávali provokativně znát."¹²⁸

Situace se však příliš nezlepšovala ani později a přestože dostávali od roku 1929 učitelé na Hlučínsku příplatek 40 Kčs na den, nedošlo k valnému nárůstu zájmu o tato pracovní místa. Pro školní rok 1935/36 zde bylo například vypsáno 42 volných učitelských míst a žádosti došly jen na 19 z nich. Hlučínsko očividně nebylo pro učitele atraktivním místem působení a když už se zde ocitli, snažili se dostat zase pryč. Výsledkem byla vysoká fluktuace. Za období 1920-1938 se na Hlučínsku vystříдалo přibližně 3000 učitelů.

Na Hlučínsku ovšem působila ještě jiná skupina učitelů. Učitelé *Privatunterrichtu*. Početně byla tato skupina skromnější, zejména v počátcích, kdy ji tvořili zprvu jen dva učitelé, postupem času jich však bylo třeba stále víc, takže v roce 1936, když senátor

¹²⁶ Projev senátora Nováka,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028003.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

¹²⁷ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 210

¹²⁸ Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 28

Sladký pouze orientačně zmiňoval toto téma v rámci svého projevu v senátu, zdálo se, že výčet nikdy neskončí:

"A potom, kdo tam vyučuje? Mám tu zase úřední seznam těch, kteří na těchto pokoutních školách německých vyučují. Řekl jsem, že tam vyučují lidé buď nekvalifikovaní nebo lidé státně nespolehliví. V Bělé, o které jsem mluvil, učí Adolf Piskoř, na jméně ostatně nezáleží, má nižší průmyslovou školu, a vyučuje v "Privatunterrichtu". Vyučuje tam dále jakási Leopoldina Iranová, má 3 měšťanky a večerní pokračovací kurs. Dále v Heneberkách Rudolf Titz, zednický mistr, a tak bych mohl jmenovat jednoho za druhým. (Výkřiky.) Dále Kadurová Heimhilda, má rodinnou školu měšťanskou, obchodní školu. Malé Hoštice: absolvent hospodářské školy. (Výkřiky. - Hluk. - Místopředseda Klofáč zvoní.) Štěpánkovice: soukromý úředník, nedostudovaný učitel. Ve Vřesině: Max Heiduk, dělník bez zaměstnání - ten je učitelem! Proč, vážený senáte, ten Max Heiduk, dělník bez zaměstnání, dostal právo vyučovati? Byl zatčen pro styky s cizí mocí!! Jiný s ním zatčený měl právo uzavírat smlouvy s učiteli "Privatunterrichtu", chodil je inspicírovat, jezdil za nimi autem, atd. Jest jejich inspektorem, a při vyšetřování bylo konstatováno, že celkem došlo na podporu "Privatunterrichtu" ze sousední Hitlerovy říše 400.000 Kč. Co tomu říkáte?! A chcete-li dále slyšeti, jak vypadají tito činitelé, mohu o tom mluvit dále. V Chuchelné působil jako učitel německého soukromého vyučování Schmied, který byl pro velezradu trestán 21 rokem žaláře. Pak odešel do Německa. V Bolaticích byl učitel Kurka, z opavského gymnasia vyloučený, dostudoval v Německu, je hlavním sloupem germanisace v obci. V Rohové zatčen byl pro protistátní rejdy učitel Böhm. Jsou to nejen lidé nekvalifikovaní, ale na druhé straně také lidé státu nebezpeční. Jestliže přicházelo 400.000 Kč z německé říše, tak je jistě zadarmo nedávali. To si nebudeme povídat pohádky. Něco za něco!"¹²⁹

Jakkoliv nelze senátora Sladkého podezřívát z ochoty přiznat učitelům *Privatunterrichtu* cokoliv pozitivního, tedy i za předpokladu, že by jejich nekompetentnost poněkud zveličil, či by dosáhnul žádoucí údernosti projevu tím, že skutečnosti nezapadající do jeho myšlenkové struktury zamlčel, i za těchto předpokladů se zdá, že vzdělávat se prostřednictvím *Privatunterrichtu* nebyla žádná velká výhra. Přesto rodičů, kteří svým dětem vybrali tento způsob výuky, za celé osmnáctileté období od roku 1920 kontinuálně přibývalo. Navštěvovalo-li v roce 1921 *Privatunterricht* 42 dětí, v roce 1928 jich bylo již

¹²⁹ Projev senátora Václava Sladkého,

URL<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028002.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

334, o 5 let později 730 a v roce 1935 navštěvovalo *Privatunterricht* 864 dětí. Oproti tomu postupně klesal počet žáků na českých obecných školách tak, že z původních 9.919 dětí, zapsaných v roce 1920 zbylo již v roce 1926 dětí 7.070 a jejich počet se nadále snižoval.

Pokles počtu žáků na českých obecných školách na Hlučínsku však klesal nejen díky rostoucí popularitě *Privatunterrichtu*, podílel se na něm zpočátku pravděpodobně také odchod těch, kteří optovali pro Německo a v neposlední řadě také docházka hlučínských dětí do německých škol v Opavě. Přibližný počet dětí dojíždějících za německým vzděláním do Opavy však překvapivě nevykazuje tak výrazný nárůst jako *Privatunterricht*. Ve školním roce 1924/25 bylo na německé školy v Opavě přijato 211 dětí z Hlučínska. O 10 let později se dozvídáme, že školské úřady snížily opavským německým školám počet tříd ze 40 na 10, protože počet hlučínských dětí, zde umístěných, podle informací, které měly tyto úřady k dispozici, odpovídal počtu deseti tříd. Zároveň bylo téhož roku z Německé klášterní školy v Opavě vyloučeno pro svůj hlučínský původ 100 dívek. Za předpokladu, že se v jedné školní třídě nacházelo 25-30 žáků, činil počet dětí navštěvujících opavské německé školy v roce 1935 přibližně 250-300 a s dívkami z klášterní školy 350-400.

Neutuchající činnost proněmeckých aktivistů tedy nesla svoje ovoce, když se ale do celé věci vložila SdP, začaly se teprve události československé vládě opravdu vymykat z rukou. Je to patrné i z počtu zájemců o německé vzdělání. Přesahoval-li mírně součet žáků *Privatunterrichtu* a opavských německých škol roce 1935 číslici 1200, o 3 roky později během zápisové akce na německé školy v Opavě se počet Moravců vyžadujících německé vzdělání zdvojnásobil.

3. 10. Resumé osmnáctiletého souboje o české školství na Hlučínsku

Je zřejmé, že obě strany ideologického zápasu dvou nacionalismů o to, kdo asimiluje nevyhraněné hlučínské obyvatelstvo, vyvinuly maximální úsilí o ovládnutí školství. Československá vláda se přitom opírala o zásadu, podle níž je hlavním určujícím znakem příslušnosti k národu mateřský jazyk, zejména vzhledem k tomu, že to byl jeden z hlavních argumentů, proč k připojení Hlučínska vůbec došlo. Proněmečtí aktivisté, nesení pocitem nespravedlnosti ze závěrů versailleské konference a z poválečného uspořádání Evropy, naproti tomu z pochopitelných důvodů stavěli na koncepci kulturní sounáležitosti s (německým) národem, které rozdílný jazyk není na překážku. Úsilí obou stran přesvědčit

hlučínské obyvatelstvo o správnosti právě svého konceptu však bylo vedeno podobným způsobem a střetávalo se tedy zejména v oblasti školství. Důležitost, kterou obě strany připisovaly charakteru vzdělávacího systému dává tušit, jak moc je příhodné vzdělání pro vznik nacionalistických postojů důležité. Nejedná se tedy patrně o nic přirozeného a je tudíž třeba dostatečně dlouhé doby, aby se vědomí sounáležitosti s konkrétním národem v dané skupině obyvatel utvořilo a upevnilo.

Moravci na Hlučínsku se se vzděláním zmíněného charakteru začali setkávat od 70. let 19. století. Do roku 1920 byly tedy vystaveny nerušenému germanizačnímu vlivu přibližně dvě generace hlučínských obyvatel. Taková doba byla dostatečná k tomu, aby se hlučínští obyvatelé začali považovat z velké většiny za Němce ve smyslu občanské identity. Na druhou stranu tato doba nestačila k vymýcení hlučínského dialektu češtiny: *"Většinou všichni lidé na Hlučínsku nezapomněli moravskou řeč a mluvili moravsky, jen málokdo byl takový, že by neuměl moravsky a mluvil jen německy."*¹³⁰ Také druhá identita (vedle němectví) demonstrována sebeoznačením Moravec přetrvala období germanizace. Narozdíl od přístupu československých úřadů však Moravci samotní za dvacetileté období 1. republiky nikdy plošně nepřijali rovnítko mezi pojmy "Moravec" a "Čech".

Dvě generace na německých školách ale nebyly právě tou nejvhodnější přípravou na hladké přijetí trendu čechizace nastartovaného ve školství po připojení Hlučínska k Československu. Nová republika neměla ke svým snahám o integraci obyvatel Hlučínska příznivé počáteční podmínky a čas vyměřený pro tento úkol představoval pouhých 18 let. Její snahy na Hlučínsku v oblasti školství navíc rozhodně nepůsobily nerušeně. Přesto se dá předpokládat, že by úmysl přetvořit Moravce v Čechy za podmínky možnosti delšího čechizačního působení, i přes aktivity proněmeckých činitelů, nakonec úspěšný byl. K tomu ale nedošlo.

Představíme-li si tedy pomyslného typického Moravce v roce 1938 z jednoho konkrétního úhlu pohledu, tedy pouze jako plod školství, kterému byl zrovna vystaven, pak lze říci, že v něm nacistické Německo získalo velmi rozporuplný konglomerát vlivů. Prošel nedokonalou germanizací a nedokončenou čechizací, což mu zabránilo přidat se bezvýhradně na kteroukoliv z obou stran. Ludmila Hořká tento "typus" vystihla v povídce Hanys Bejamin:

"Přiznám se - pruské nadutosti ve mně nebylo. A tak jsem se ani necítil být Němcem. Ale vystoupit veřejně jako Moravec, ani k tomu se mi nedostávalo národního uvědomění. Kdo

¹³⁰ Muzeum Hlučínska, audiovizuální archiv k výstavě *Kdo jsou lidé na Hlučínsku?* (2014), Vzpomínky pamětníků, Lidvína Krejzková, narozena 1917

mi je také měl dát, povězte? Škola? Tam za tu krátkou dobu jsem nenabyl oné potřebné síly, odnesl jsem si z ní jen slabé trumfy, abych mohl čelit všemu tomu, co nám po dlouhá léta pruský vítr do uší nafukoval. A k tomu pak připočtete léta nezaměstnanosti. To bylo právě to, co nepřítel potřeboval. Takových nás bylo mnoho, co jsme se báli. A tak nenápadně jsme se přestávali zdravit s českými učiteli."¹³¹

Nejen Ludmila Hořká spojuje v úryvku ze své povídky oblast hlučínského školství s problematikou nezaměstnanosti, také okresní školní inspektor Andělín Novák vytrvale připomínal, že hlučínští rodiče musí *"všichni na výdělek do Německa a potřebují nutně řeči německé"*¹³² Nemuseli sice ve skutečnosti na výdělek do Německa všichni, přesto je zřejmé, že byly obě zmíněné jevy, otázka výběru charakteru školy a nezaměstnanost, na Hlučínsku osudově propletené.

¹³¹ Hořká, Ludmila: Hanys Benjamin, in: Trnité cesty, Ostrava 1975, s. 205

¹³² Plaček, Vilém: Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 29

4. Závěr

"16. Tedy přišly dvě ženy hokyně k králi a stály před ním. 17. I řekla jedna z těch žen: Prosím, pane můj, já a žena tato bydlíme v jednom domě. I porodila jsem i ní v témž domě. 18. Potom stalo se dne třetího po porodu mém, že porodila také žena tato, a byly jsme spolu. Nebylo žádného cizího s námi v domě. 19. Umřel pak syn ženy této v noci, nebo spěci, udávila ho. 20. A vstavši o půl noci, vzala syna mého ode mne, když spala služebnice tvá, a položila jej v lůnu svém, a syna svého mrtvého položila do lůna mého. 21. Ale když jsem vstala ráno, abych přikojila syna svého, a aj, mrtvý. Na kteréhož když jsem ráno pilněji pohleděla, a aj, nebyl syn můj, kteréhož jsem porodila. 22. I řekla žena druhá: Není tak, ale syn můj jest ten živý, a ten mrtvý jest syn tvůj. Ona pak řekla: Nikoli, ale syn tvůj jest ten mrtvý, a syn můj jest ten živý. A tak se hádaly před králem. 23. I řekl král: Tato praví: Ten živý jest syn můj, a syn tvůj jest ten mrtvý. Tato zase praví: Není tak, ale syn tvůj jest ten mrtvý, a syn můj jest ten živý. 24. Protož řekl král: Přineste mi meč. I přinesli meč před krále. 25. Tedy řekl král: Rozetněte to dítě živé na dvě, a dejte jednu polovici jedné, a polovici druhou druhé. 26. Ale žena, jejíž syn byl ten, který živ zůstal, mluvila králi (...), a řekla: Prosím, pane můj, dejte jí nemluvnátko to živé, a nikoli nezabíjejte ho. Druhá pak řekla: Nechť není ani mně, ani tobě, rozetněte. 27. K čemuž odpovídaje král, řekl: Dejtež této dítě to živé, a nikoli nezabíjejte ho, onať jest matka jeho. 28. Tedy uslyšavše všickni Izraelští soud tento, kterýž vynesl král, báli se krále; nebo viděli, že moudrost Boží jest v srdci jehok vykonávání soudu."¹³³

Pokud bychom Ratibořsko a Hlubčicko na konci 1. světové války přirovnali k dítěti z proslulého biblického příběhu o králi Šalamounovi, potom musíme konstatovat, že toto území žádnou *pravou matku* nemělo. Rozhodnutí mírové konference ve Versailles, v roli krále Šalamouna, rozetnout toto území ve dvě tedy nikdo nezabránil a obě *macechy*, Československo a Německo, si části tohoto dosud jednolitého území rozdělily mezi sebe. K ukončení sporu tím ale nedošlo. Právě naopak. Území Hlučínska, tedy bývalého jižního Ratibořska, se stalo místem pro jeden z mnoha soubojů tradičního střetávání mezi Čechy a Němci. V bezmála dvacetiletém období existence Hlučína v rámci 1. československé republiky probíhal v tomto nevelkém regionu ideologický střet. Byl to konflikt představovaný na jedné straně oficiální vládou a na straně druhé separatistickými

¹³³ Starý zákon, 1. kniha královská, 3:16 - 3:28, in: Bible Svátá, podle posledního vydání kralického z roku 1613, Česká biblická společnost, Praha 1994

organizacemi podporovanými jak ze zahraničí, tak také z vnitrozemí. Vítězem se měl stát ten, kdo integruje Hlučínsko a asimiluje jeho obyvatele.

Přeneseně se zde však jednalo také o srážku dvou konceptů. Československá vláda se opírala o dobovou zásadu, podle níž je hlavním určujícím znakem příslušnosti k národu mateřský jazyk. Proněmečtí aktivisté zde stavěli na faktu, že se za 178 let společné minulosti hlučínské obyvatelstvo s Němci natolik sžilo, až už se samo vlastně považovalo za Němce, přestože si zachovalo moravský jazyk a jistá rezidua moravské lidové kultury. Každý z rivalů bojoval sice z jiné pozice a odlišnými prostředky, nacionalistická myšlenková základna však byla oběma stranám společná.

Přirovnání území Hlučínska k dítěti ze starozákonního příběhu jsem si nevybrala náhodou. V přístupu československé vlády se jeví být do očí bijící její paternalistický přístup vůči hlučínským Moravcům. Její lpění na ztotožnění jazyka s národností bylo, i přes ojedinělé kritiky tohoto pojetí, jako byl Emanuel Rádl, natolik zakořeněné, že dokonce odepřelo hlučínským Moravcům právo na sebeurčení. Možnost, že by Hlučíňané v plebiscitu o připojení jejich rodného kraje k Československu hlasovali pro Německo se zdála být československým nacionalistickým ideologům zřejmě natolik reálná a zároveň nesmyslná, že nemohli plebiscit připustit. Skutečnost inklinace značné části obyvatel Hlučínska k Německu připisovali především působení proněmecké agitace a stavěli se být slepými k možnosti, že právě Hlučínsko může být místem, kde zásada ztotožnění jazyka s národností není funkční. Odepřením plebiscitu však bylo Moravcům dáno najevo, že nejsou považováni za dostatečně způsobilé k tomu, aby spolurozhodovali o svojí budoucnosti nebo aby se vyjádřili ke svojí identitě. Na československé straně zas tento druh připojení, nápadně podobný okupaci, zanechal pochybnost a nezodpovězenou otázku, do jaké míry bylo vlastně Hlučínsko připojeno proti vůli jeho obyvatel. Státní osvobozovací doktrína však pochybnosti (nejen vlastní) rozptylovala, jak se dalo. Rozhodla se otevřít oči těmto Moravcům, kteří si jen ještě neuvědomovali, že jsou Češi, a kteří jako *ubožáci živořili*¹³⁴ pod pruskou nadvládou, než je přišli jejich českoslovenští bratři díky *dějinné spravedlnosti*¹³⁵ z tohoto údělu vysvobodit. Československá vláda dávala všemožně najevo, že stojí o záchranu hlučínských Moravců ve smyslu československé národní věci, i kdyby to mělo být proti jejich vůli. Proč ale nová republika tolik stála o přiřazení tohoto nevelkého území zemědělského charakteru s obyvatelstvem, jehož lojalita vůči Československu byla přinejmenším sporná? Zdá se, že o samotné

¹³⁴ Bena, Lev: Hlučínsko. Stručná informace a průvodce krajem, Brno 1924, s. 5

¹³⁵ Bena, Lev: Hlučínsko. Stručná informace a průvodce krajem, Brno 1924, s. 5

Moravce, kteří se československým nacionalistům jeví poněkud národnostně zaostalí, přitom ve skutečnosti ani tolik nešlo. Pravděpodobnější je, že tím československá správa sledovala posílení celkového podílu Čechoslováků v rámci republiky vůči ostatním národnostem, zejména Němcům a Maďarům, přičemž z míry jejího nacionalistického zápalu lze odvodit míru ohrožení, kterou pociťovala.¹³⁶

V případě Hlučínska však československá vláda tak trochu zarískovala. Zřejmě si nepřipustila možnost, že by se mohli hlučínské Moravci vzpěčovat posilovat československou větev nebo snad dokonce podporovat konkurenční stranu (Němce). V takovém případě by bylo připojení této oblasti poněkud kontraproduktivní. Nasadila proto všechny síly, aby zabránila realizaci tohoto černého scénáře. Československá správa však přitom podcenila časovou náročnost svého projektu nucené proměny Moravců z Němců v Čechy. A když se ukázalo, že věci nepůjdou tak snadno, začala se dopouštět chyb.

Na chyby československé správy už čekali proněmečtí aktivisté a obratně je využívali ve prospěch svých konkurenčních nacionalistických cílů. Podobně jako zplnomocněný komisař Šrámek na české straně, vynikali tito pracovníci schopností oddanosti nacionalistickým hodnotám¹³⁷ svého tábora. Protestovali proti nerovnému postavení, které jim bylo v rámci Československa vykázáno¹³⁸ a na Hlučínsku bylo jejich konečným cílem jeho znovupřipojení k Německu. Využívaly k tomu všechny hlavní identitotvorné prvky zdejších obyvatel. Jakkoliv pruský stát nevycházel tradičně s představiteli římskokatolické církve zrovna nejlépe, po roce 1920 to byli právě zástupci německých zájmů, kteří apelovali na náboženské cítění a pravověrnost Moravců a rozdmýchávali jejich již tak existující obavy z československých *odvěkých kacírů*¹³⁹ (míněno husitů). Maximálně zužitkovali ve svůj prospěch neschopnost československé vlády účinně řešit nezaměstnanost a později i bídu hlučínských Moravců. Jak již víme, nutnost jezdit do Německa za prací se stala hlavním argumentem, proč žádat pro Moravce německé školy a školství bylo další důležitou oblastí, ve které byli proněmečtí aktivisté vytrvale aktivní. I když jim přicházela finanční podpora z německých zdrojů, byla to především jejich obdivuhodně vytrvalá a obětavá práce, která umožnila německému táboru šlapat stále na paty československým snahám v této oblasti.

¹³⁶ Lemberg, Eugen: K psychologii nacionalismu, s. 81, in: Pohledy na národ a nacionalismus (ed. Miroslav Hroch), Praha 2003

¹³⁷ Lemberg, Eugen: K psychologii nacionalismu, s. 85, in: Pohledy na národ a nacionalismus (ed. Miroslav Hroch), Praha 2003

¹³⁸ Kohn, Hans: Nacionalismus, s. 93, in: Pohledy na národ a nacionalismus (ed. Miroslav Hroch), Praha 2003

¹³⁹ Myška, Milan: Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920), Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, Praha 2000, s. 263

Jaké ale bylo vlastně obyvatelstvo, o jehož loajalitu se sváděly takové boje? Milan Myška hovoří ve svém článku *Zápas Čechů o Hlučínsko* o abnormální sociální situaci této skupiny, která "zůstala prakticky do sklonku 19. století omezena na rolnictvo a živly poloproletářské"¹⁴⁰, výjimku zde prý tvořilo pouze několik obcí, kde sociální diferenciacce pokročila poněkud dále.¹⁴¹ Zdá se, že jistá izolovanost a periferní charakter Hlučínska zde zpomalil a modifikoval nástup modernizačního procesu. Proto si zdejší obyvatelstvo zachovalo jisté prvky předmoderní identity venkovana tak, jak o ní mluví Milan Řepa ve své knize *Moravané nebo Češi?*:

*"Venkovan však o své totožnosti nepřemýšlel tak jako vzdělaný člověk. Jeho svět tvořilo pouze bezprostřední okolí jeho obydlí, byl to svět práce, rodiny, sousedů, obce. Řád všeho dění zajišťoval Bůh. (...) Nejevili zájem o politické dění, zdálo se jim odtaziť a neatraktivní. (...) Venkovan žil egocentricky, nezajímal se o nic jiného, než o to, co se jej bezprostředně dotýkalo. (...) Venkované pohlíželi na každého cizího příchozího s nedůvěrou a nevraživostí. (...) Venkované se vztahovali ke zcela jiným hodnotám, než jsou (...) vlast či dějiny. (...) Důležitou součástí venkovanovy identity byla bezpochyby víra v Boha a vědomí příslušnosti k církvi."*¹⁴²

Právě toto vědomí příslušnosti k církvi, v případě drtivé většiny hlučínských Moravců římskokatolické, která stála v opozici ke germanizačním snahám pruského státu, umožnilo hlučínským Moravcům udržet si jistou rezistenci vůči nacionalizačním vlivům obecně. Staré náboženské vzorce zde dosud nebyly zpochybněny, takže nevznikl prostor pro nacionalistické cítění.¹⁴³ Hlučínské duchovenstvo bylo ostatně jedinou elitou Moravců.¹⁴⁴ Byla to sice elita specifická a nikoliv nezávislá, vzhledem k tomu, že hájila zájmy sdružující organizace, církve, ale v období od roku 1920 byla patrně jediným mluvčím hlučínských Moravců, který mohl vést rovnocenný dialog s českými nebo německými nacionalisty. Když se ale hlučínští duchovní pokusili o neutrální postoj ve vztahu k oběma nacionalismům, demonstroval komisař Šrámek svým rychlým vyúčtováním s autory a této myšlenky svoji míru ochoty k takovému dialogu. Nebylo mu přitom nijak na překážku, že se jednalo o bývalé pročeské aktivisty, kteří před rokem 1920 hájili myšlenku spojení

¹⁴⁰ Myška, Milan: *Zápas Čechů o Hlučínsko* (před rokem 1920), Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty, Praha 2000, s. 256

¹⁴¹ Byly to například Kravaře a Kouty, odkud odcházeli "do světa" značný počet *hauzírníků*, podomních obchodníků. Tyto obce se později také vyznačovaly vyšší mírou germanizace.

¹⁴² Řepa, Milan: *Moravané nebo Češi?*, Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století., © Milan Řepa, 2001, s. 33-37

¹⁴³ Deutsch, Karl W.: *Růst národů: některé opakující se vzorce politické a sociální integrace*, s. 69, in: *Pohledy na národ a nacionalismus* (ed. Miroslav Hroch), Praha 2003

¹⁴⁴ Většina hlučínských duchovních z tohoto kraje také pocházela.

Hlučínska s Československem. Zplnomocněný komisař Šrámek ale vlastně nepostupoval vůbec nelogicky. Z pohledu československého nacionalismu bylo záhodno partikulární elity s příliš alternativními názory odstranit a pomocí českého vzdělávacího systému vštípit Moravcům pozitivní vztah k elitám novým, tedy českým. Tím by měla být asimilace dokonána. Zostřující se vliv bídy a nezaměstnanosti na místní obyvatelstvo zvláště ve 30. letech spolu s možností pracovat v Německu však tento plán překazil.

To, co přišlo ve 30. letech, zejména v jejich druhé polovině, se však začalo pomalu vymykat kontrole všech zúčastněných stran našeho příběhu.

Hlučínští Moravci byli s velkou pravděpodobností vystaveni vydírání a vyhrožování, jak se o tom zmiňuje hned několik zdrojů, ať už je to senátor Sladký, senátor Novák nebo Ludmila Hořká. Hlučínští Moravci, věrní prvkům své předmoderní identity a snažící se tedy především řešit problémy, které se jich bezprostředně dotýkaly, váhali, jak dál. Nevěřili v trvalou existenci republiky a domnívali se, že bude lepší vycházet pro jistotu dobře jak s Čechy, tak s Němci. Ilustrativní je v tomto smyslu příklad, zmíněný v roce 1935 během diskuze v senátu. Demonstruje reakce lidí, kteří čerpali svoje zkušenosti ze situací, jako bylo připojení k Československu z roku 1920, kdy se jich také nikdo neptal na jméno státního útvaru, ke kterému by napříště chtěli náležet. Je to rezignovaná reakce člověka, který ví, že nemůže ovlivnit svůj osud: *"Nedávno řekl mi jeden: Hitler obsadil Porýní a není z toho světová válka, tak kdyby obsadil těch 39 vesnic na Hlučínsku, také z toho nebude světová válka."*

S nástupem SdP a radikalizací obyvatelstva nesouhlasil dokonce ani Reinhold Weigel. V reakci na množství se vandalské skutky typu pokálení pomníku buditele faráře Lelka či žhářské činy zaměřené proti budovám představujícím symboly československé správy (např. česká škola), se Weigl rozhodně vymezil, když zděšeně prohlásil, že se *"takovými zločinnými prostředky nemůže německví na Hlučínsku v žádném případě podporovat"*.¹⁴⁵ Předvídal totiž správně, že taková provokace československých úřadů přinese nutně represivní opatření, což ztíží a možná i znemožní další činnost proněmeckých aktivistů.

Československá republika skutečně stupňovala radikalitu svých zásahů, patrně jako výraz zoufalství a bezmoci, ale bylo to marné. Věci už šly nezadržitelně k tragickému vyústění.

Jedna kapitola ve vývoj národní identity obyvatel Hlučínska se uzavřela jeho znovupřipojením k Německu, tentokrát hitlerovskému, čímž hlučínští Moravci započali,

¹⁴⁵ Plaček, Vilém: Prajáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920-1938, Háj ve Slezsku 2007, s. 182

aniž by si to snad v té chvíli plně uvědomovali, nové období, které mělo jejich identitu formovat značně krutějším způsobem, než byli doposud zvyklí. Svoji práci zakončím lakonickou větou, kterou vyslovila hlučínská pamětnice paní Helena Guřanová, když chtěla charakterizovat období, jež tomuto zlomu předcházelo, a která podle mého názoru výstižně cosi z identity hlučínských Moravců postihuje.

"Pár fanatiků u nás na vesnici tenkrát bylo. Nosili krátké kalhoty, blbci."¹⁴⁶

¹⁴⁶ Muzeum Hlučínska, audiovizuální archiv k výstavě *Kdo jsou lidé na Hlučínsku?* (2014), Vzpomínky pamětníků, Helena Guřanová

Použité prameny a literatura

Archivní prameny

Zemský archiv v Opavě

Fond: Zplnomocněný komisař republiky Československé pro Ratibořsko, Opava
inv. č. 73, sig. V/53, karton 28 - 32: Zákaz školní docházky dětí z Hlučína do škol mimo okres Hlučínský, zejména do škol německých v Opavě, 1922-1924

inv. č. 73, sig. V/45, karton 28 - 32: Zákaz školní docházky dětí z Hlučína do škol mimo okres Hlučínský, zejména do škol německých v Opavě, 1922-1924

inv. č. 90, sig. VII/69, karton 37

inv. č. 136, sig. XIII/ 125, karton 57, karton 58, 1920-1927

inv. č. 145, sig. XIII/135, karton 62, 1922-1927

Fond: Písemná pozůstalost Dr. Reinholda Weigla, protektora spolku Reichsverband heimatliebender Hultschiner

inv. č. 10, karton 10, 1921-1922, 1925

inv. č. 8., karton 10, 1920-1921

inv. č. 4, karton 9, 1921-1937

Fond: Policejní ředitelství Moravská Ostrava

sv. I/2. Presidiální spisy 1919 - 1939 (1. díl 1919 - 1933), karton 312, 1930

Periodika

Das Volk, 1928

Hultschiner Zeitung, 1920

Naše Slezsko, 1023

Náš domov, neodvislý časopis pro Hlučínsko, 1930, 1930, 1932, 1934, 1938

Ratibořský kraj, 1922

Tvorba, 1936

Audiovizuální prameny

Muzeum Hlučína, audiovizuální archiv k výstavě *Kdo jsou lidé na Hlučínku?* (2014),

Vzpomínky pamětníků

Lars von Trier: Nymfomanka I.

Elektronické prameny

URL

<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028001.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

URL

<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028002.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

URL

<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028003.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

URL

<http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/4vo/stena/028schuz/S028004.htm>, poslední úpravy 27. září 2012 [cit. 2014-7-12]

Literatura

BENA, Lev: Hlučínsko. *Stručná informace a průvodce krajem*, Brno 1924

BUBENÍK, J.-KŘEŠŤAN, J.: Zjišťování národnosti jako problém statistický a politický (zkušenosti ze sčítání lidu za první republiky), in: *Paginae Historie 1995/3* (Sborník Státního ústředního archivu v Praze)

ČINÁTL, Kamil: Palackého dějiny a historická paměť národa, in: *Dějiny - Teorie - Kritika*, 1/2009

DEUTSCH, Karl W.: Růst národů: některé opakující se vzorce politické a sociální integrace, s. 69, in: *Pohledy na národ a nacionalismus* (ed. Miroslav Hroch), Praha 2003

HABRMANOVÁ, Magda: Zájem českých národních matic o Hlučínsko v meziválečném období, in: *Hlučínsko v proměnách času*, Hlučín 1993 Hořká, Ludmila: Bejatka, in: *Trnité cesty*, Ostrava 1975, s. 154

CHRÁSTECKÝ, M. (uspořádal): *Hlučínsko, Valticko, Vitorazsko*, Muzeum Hlučína 2008

JANČÍK, Drahomír: Pozemková reforma – nástroj nacionálního přerozdělení půdního fondu, in: D. Jančík, E. Kubů, *Nacionalismus zvaný hospodářský – Střety a zápasy o nacionální emancipaci/převahu v českých zemích (1859-1945)*, Praha, Dokořán, 2011

KAPRAS, Jan: *O naše Hlučínsko*, Praha 1935

KNAPÍKOVÁ, J.: *Matice opavská*, Opava 2007

KOHN, Hans: Nacionalismus, s. 93, in: *Pohledy na národ a nacionalismus* (ed. Miroslav Hroch), Praha 2003

- LEMBERG, Eugen: K psychologii nacionalismu, in: *Pohledy na národ a nacionalismus* (ed. Miroslav Hroch), Praha 2003
- MEČIAR, M.: *Sociální identity autochtonních obyvatel Hlučínska: mezigenerační proměny, Dizertační práce*, Brno 2007
- MYŠKA, Milan: Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920), *Evropa mezi Německem a Ruskem, Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*, Praha 2000
- Němečková, J.: Hlučínský problém a jeho odraz ve školství v meziválečném období, *Slezský sborník č.1/1967*
- PLAČEK, V.: *Prajáci aneb k osudům Hlučínska 1742 – 1960*, Hlučín – Kravaře 2000
- PLAČEK, V.: *Prajáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti 1920 - 1938*, Háj ve Slezsku 2007
- PLAČEK, V.: *Přehled dějin obce Hať 1250 - 2000*, obecní úřad Hať 2001
- PLAČEK, V.: *Dolní Benešov a Zábřeh v proměnách času*, městský úřad v Dolním Benešově 2002
- ŘEPA, Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století.*, 1. vyd. Brno : Doplněk, 2001
- SMOLKA, Jaroslav a kol.: *Dějiny hudby*, Praha 2003, s. 220-221
- SOMMER, K.: Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí, in: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, Ostrava 2003, s. 88-90
- Starý zákon 1 kr 3:16 - 3:28, in: *Bible Svátá, podle posledního vydání kralického z roku 1613*, Česká biblická společnost, Praha 1994
- SUCHÁNEK, Drahomír: Bismarckův kulturní boj - kořeny, příčiny, souvislosti, in: *Historický obzor VII. - VIII.* 2000

Přílohy

Seznam příloh

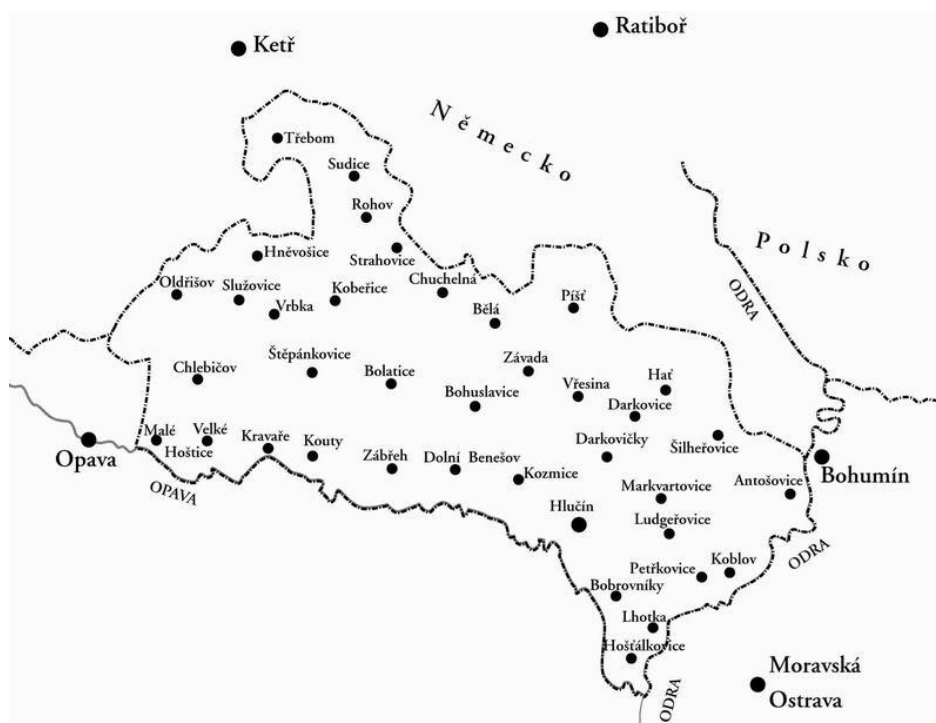
Mapy

Mapa č. 1. Historické Hlučínsko na překreslené mapě s českými názvy obcí	74
Mapa č. 2. Historické Hlučínsko na překreslené mapě s německými názvy obcí	74
Mapa č. 3: Hlučínsko 1934	75

Fotografie

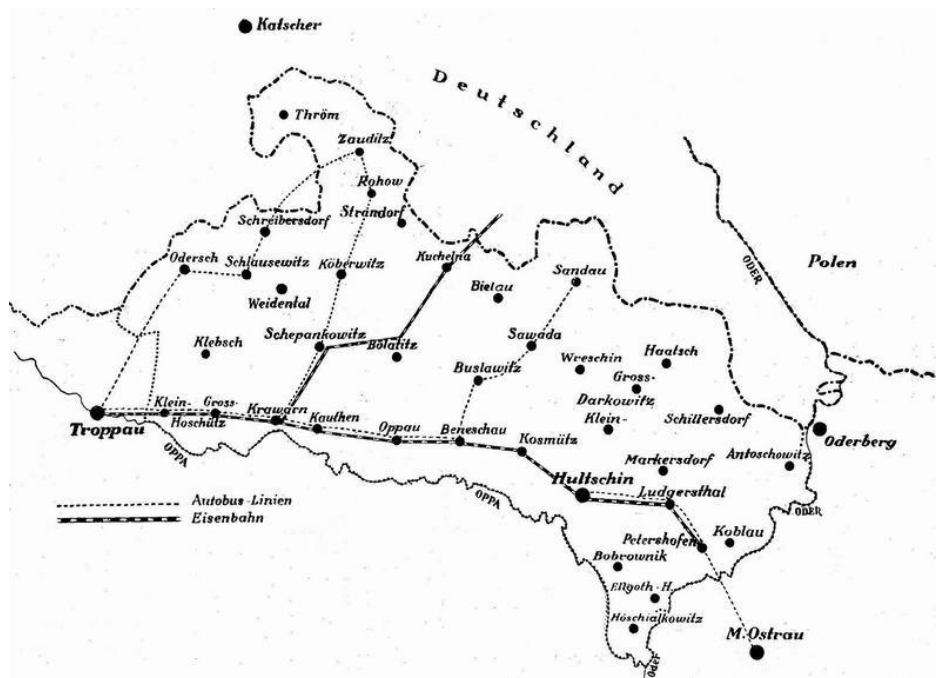
Foto č. 1: Rozhraničovací komise	76
Foto č. 2: Stávka proti připojení Hlučínska k Československu, Hlučín 1919	76
Foto č. 3: Převzetí správy 1920	77
Foto č. 4: Zplnomocněný komisař JUDr. Josef Šrámek	77
Foto č. 5: Gymnázium v Hlučíně	78
Foto č. 6: ZŠ Markvartovice, 5. třída, 20. léta	78
Foto č. 7: Třída Privatunterrichtu se svou učitelkou	79
Foto č. 8: Kravařské ženy na práci v Německu, 1934	79

Mapy

Mapa č. 1. Historické Hlučínsko na překreslené mapě s českými názvy obcí

(Mečiar, M.: Sociální identity autochtonních obyvatel Hlučínka: mezigenerační proměny, Dizertační práce, Brno 2007)

Mapa č. 2. Historické Hlučínsko na překreslené mapě s německými názvy obcí

(Mečiar, M.: Sociální identity autochtonních obyvatel Hlučínka: mezigenerační proměny, Dizertační práce, Brno 2007)

Mapa č. 3: Hlučínsko 1934 (Muzeum Hlučínska)

Fotografie

Foto č. 1: Rozhraničovací komise (Muzeum Hlučínska)

Foto č. 2: Stávka proti připojení Hlučína k Československu, Hlučín 1919
(Muzeum Hlučínska)

Foto č. 3: Převzetí správy 1920 (Muzeum Hlučínska)

Foto č. 4: Zplnomocněný komisař JUDr. Josef Šrámek
(Bena, Lev: Hlučínsko. Stručná informace a průvodce krajem, Brno 1924)

Foto č. 5: Gymnázium v Hlučíně (Muzeum Hlučínska)

Foto č. 6: ZŠ Markvartovice, 5. třída, 20. léta (Muzeum Hlučínska)

Třída „Privatunterrichtu“ se svou učitelkou

Foto č. 7: Třída *Privatunterrichtu* se svou učitelkou (Muzeum Hlučínska)

Foto č. 8: Kravařské ženy na práci v Německu, 1934 (Muzeum Hlučínska)